

*Институт за либерални изследвания*

# Поглед 2020

*Либерализъм и глобализация*

Съставители  
Греъм Уотсън,  
председател на либералната група  
на Европейския парламент  
и Хауърд Молет

София  
2003г.

Поредица  
“Либерална библиотека”

**38**

февруари 2003 година

Главен редактор  
Самуел Леви

Книжката излиза с любезното съдействие на  
фондация “Фридрих Науман”

Издава

**Институт за либерални изследвания**

1463 София, бул. “Витоша” 85,  
тел./факс 989 76 56, ел. поща: stan\_ils@intech.bg

**Centre for Reform**  
Dean Bradley House, 52 Horseferry Road  
London SW1P 2AF  
United Kingdom  
Copyright 2001 Centre for Reform

Превод: © “ЕмАйТиЕс БГ”

Печатница “Илинда - Евтимов” - София

ISSN 1312-0395

Разпространява се безплатно.  
При препечатването на части или изцяло е задължително  
назоваването на източника.

## СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор към английското издание ..... 5

Въведение  
Греъм Уотсън (превод Мариела Баева) ..... 7

Либерализъм и разрешаване на конфликти  
Джон Алдърдайс (превод Мариела Баева) ..... 11

Какво е да си либерал през 2020 г.  
Лоун Дубкиар (превод Мариела Баева) ..... 19

Национална идентичност, глобализация и демокрация в очите на  
един каталонец  
Пер Естеве (превод Мариела Баева) ..... 25

Глобализация, социална пазарна икономика и развитие  
Вернер Хойер (превод Свилен Тонев) ..... 29

Европейски социален модел, глобализация и реформи  
Ан Йенсен (превод Мариела Баева) ..... 36

Към критиците на глобализацията: световната бедност има нужда  
от по-малко АТТАС и от повече глобализация  
Сесилия Малмстрьом (превод Мариела Баева) ..... 43

Отстояване на универсализма  
Анеми Нейтс-Ойтебрук (превод Цонка Попова) ..... 50

Свобода и отговорност от холандска социаллиберална гледна  
точка. Социаллиберални въпроси в глобализирания свят  
Лузевиз ван дер Лан (превод Цонка Попова) ..... 56

|                                                            |           |
|------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Либерализъм и глобализация</b>                          |           |
| <b>Греъм Уотсън (превод Мариела Баева) .....</b>           | <b>67</b> |
| <b>Да управляваме глобализацията. Концепции и критерии</b> |           |
| <b>за либерално управление</b>                             |           |
| <b>Ян-Кийс Уибенга (превод Свилен Тонев) .....</b>         | <b>76</b> |
| <b>Допълнителни източници .....</b>                        | <b>81</b> |
| <b>За авторите .....</b>                                   | <b>85</b> |

## ПРЕДГОВОР КЪМ АНГЛИЙСКОТО ИЗДАНИЕ

В началото на 2000 г., в момент, когато размишлявах за приложимостта на либерализма в развитието на човечеството в една нова епоха, реших да помоля съмишленици да участват в съставянето на този сборник с есета. Към края на същата година се обърнах към колеги с молба за сътрудничество. Крайният резултат не е съвършен, както се случва с повечето опити на човека. Трябваше да потърся по-настойчиво съдействието на политици, които не са от Западна Европа и които не са представени в настоящото издание. Също можех и да бъда по-прецизен в общите насоки към участниците в изданието. И въпреки това, аз съм изключително благодарен на деветимата автори, които се съгласиха да пишат. Те проявиха толерантност към моята настойчивост и снизходителност към изискванията ми. Техните есета имат стойност както сами по себе си, така и в съвкупност, като представят квинтесенцията на либералната политика в началото на третото хилядолетие и дават информация на привържениците на либералната идея.

Един от архитектите на "Третия път" на английската лейбъристка партия, Дейвид Милибанд, преди две години, по време на обяд в престижен лондонски кръг, отговори твърде неубедително на мой непретенциозен въпрос, че "политиците могат вече да не пишат книги, а само да ги четат". Едно от удоволствията да се работи с парламентаристите либерали е тяхната нагласа да излагат пред обществото за сериозен анализ идеите си в писмена форма. Това те правят въпреки своята натовареност. В изданието засягаме темата за шумно афиширания "Трети път", като повечето от авторите го споменават, а малко от тях го анализират. Това, върху което никой от авторите не пропуска да разсъждава, са важните и понякога натоварени с драматизъм обществени протести. Те все по-често съпътстват международните срещи на национални лидери с изявени социалдемократични пристрастия, тип "Третия път".

Чувствам се задължен на Хауърд Молет, който ми помогна в редактирането на този сборник и който работи с "Приятели на Земята"; на Сара Кент, моята техническа сътрудничка в Брюксел, която получи "бойно кръщение", когато трябваше да подготви материал за печат през месец

август. И двамата посветиха себе си на работата около сборника. Много помогна и групата на европейските либералдемократи *ELDR* в Европейския парламент. Антъни Роуландс и неговите колеги от Центъра за реформи за пореден път проявиха снизходителност към моите приумици и щедро изсипаха своите съвети. Съвместната ни работа ще продължи и в други публикации на Центъра.

С мащабността на своя дух, каквато само съмишленик либерал може да има, моята съпруга Рита позволи лятната ни ваканция да се наруши от работата по оформянето на този сборник, който излиза за втори път в рамките на две години. Нейната самоотверженост няма цена.

Изказвам благодарност към всички, които ме подкрепиха. Надявам се, че четивото си струва парите.

**Греъм Уотсън**  
септември 2001

## ВЪВЕДЕНИЕ

Класическото икономическо отношение към икономическата глобализация представя световната икономика като математическо уравнение на еднородна маса - земята е едно цяло и единният свободен пазар се управлява от търсенето и предлагането. Министрите на търговията в развитите страни настояват на международни икономически форуми - като например Световната търговска организация - за провеждането на неолиберална политика в отварянето на националните икономики към международната търговия и конкуренция. Паралелно с това нараства негодуванието на антиглобалистите към икономическата политика като продължение на колониалната, заклеимаят бедността, унищожаването на природата и социалната нищета като резултат от глобализацията. Развиващите се страни и значителен брой от неправителствените организации, като Световният съвет на църквите и международното движение "Приятелите на Земята", апелират към преоценяване на действащите споразумения и институции за свободна търговия.

Либерализмът тежи в еднаква степен и в двата аргумента. Класическият либерализъм бе оформен на основата на неприемане на ограниченията на индивидуалната свобода, поставяни от религията и от меркантилизма, като свободата се определя като липса на ограничения от страна на държавата и като икономическа политика на ненамеса в частната инициатива по пътя към прогреса. Модерният социаллиберализъм произтича от признаването на факта, че индустриализацията е генерирала несправедливост, като е изложила на несигурността на пазара големи групи от хора. Социаллиберализмът лансира позитивна концепция за свободата, като поддържа тезата, че за един несъвършен пазар, в който хората в неравностойно положение имат нужда от подкрепа, намесата и помощите са необходими.

Един ревностен привърженик на свободната търговия би цитирал днес памфлет от 1840: "*В защита на политиката на лесе-фер*"<sup>1</sup>, който прави тъжни констатации за склонността на обществото да "се вълнува от разказите за изпитания". По времето, за което говорим, детският труд е използван в текстилните фабрики на Великобритания. Хората, които принадлежат на онова време, не са в редиците на либералните партии.

1. Източник: "In Defence of Laissez-faire", отпечатано повторно в *Battle for the 10-Hour day continues: 4 pamphlets, 1837-1843*, (N.Y.: AMS Press, 1972), pp. 1-8

Либерализмът като политическо движение е бил повлиян от Джон Стюарт Мил, чиято автобиография<sup>2</sup> описва личния преход от класически индивидуалистичен либерализъм към социален либерализъм с вярата в "дълбоко егоистичната природа на човека, която е характерна за едно цяло общество."

Възгледите, изразени от авторите на тази книжка отразяват непрекъснатите търсения на либералната философия - от старата, класическа теория до съвременната социаллиберална традиция, като техните заключения показват изненадваща степен на съвпадение.

Джон Алдърдайс приема тезата, че задълбочаването на международното сътрудничество помага на процеса на разрешаване на конфликти. Като използва примери от Северна Ирландия, Джон Алдърдайс посочва проблеми, които са били влошени от нарушаване на баланса в по-широк контекст, инак преодолими при наличие на подкрепа. Той смята, че либералните ценности се противопоставят на насилието и са свързани с уважение към правата на малцинствата.

Лоун Дубкиар критикува отношението на Дания към международното сътрудничество; счита, че резултатите от подхода на либералите към социалните и политическите проблеми определено ще се проявят към 2020 г., че ЕС ще се приема като глобална сила, ако либералите го превърнат в достъпен за обществото проект, вместо в арена за политики.

Пер Естеве представя разбирането от каталонска гледна точка за суверенитета и идентичността, като приема, че те са ключови концепции в един променящ се свят, в който е необходимо да се преразпредели политическата власт. Не би могло да се изгради устойчиво общество, ако се игнорират по-малките култури и ако принципът на субсидиарност се използва не само като клише в лъскавите брошури и в информационните офиси в големите градове. "Третият път", който не приема подобни съждения, не може да даде отговорите, свързани с глобализацията.

Вернер Хойер се противопоставя на твърденията на протестиращите антиглобалисти, че глобализацията в икономиката е непременно вредна. Той опровергава това с довода, че социалната пазарна икономика е по същество либерално схващане. Гледната точка на протестиращите е, че докато ролята на държавата в националната икономика е да оперира там, където пазарът не може, на глобално ниво такава държава не съществува. Вернер Хойер счита, че биха могли да се оформят стандарти, при които свободните пазарни сили да оперират в контекста на солидарност, което определяме като Ordnungspolitik.

Източник: Джон Стюарт Мил, Автобиография, (London, 1873), pp.230-234

Мисли в подобен контекст изказва и Ан Йенсен. Тя разсъждава върху мнението, че заплахите за европейския социален модел се коренят в глобализацията и изказва мнение, че те са предизвикани по-скоро вътре в системата. Ан Йенсен дава пример с текстилната промишленост на Дания, чийто успех се корени в точния баланс между политиката на гъвкавост и сигурност и пазарни решения, дори и при предоставянето на обществени услуги. Те са не само ефективни, но са и демократичен инструмент за управление, олицетворяващ икономическия избор.

Сесилия Малмстрьом вярва, че антиглобалистите са всъщност въведени в заблуждение либерали. Като дава мнение защо данъкът на Тобин е неефективен, Сесилия Малмстрьом поставя нов акцент върху старите либерални идеи за отворени пазари, свободна търговия, свободно движение на хора и международна солидарност. Тя стига до заключението, че затворените граници не са здравомислеща политика на свобода и просперитет и че единствено истинската глобална свободна търговия ще направи обществата по-свободни.

Анеми Нейтс-Ойтебрук също вярва, че либералите трябва да предложат интелигентни отговори на критиците на глобализацията. Отстояването на универсализма е либерален въпрос, тъй като свободата на личността, в която само либералите истински вярват, включваща половата равнопоставеност, са предварително условие за успешно икономическо развитие.

Лузевиз ван дер Лан разграничава социаллиберализма и икономическия либерализъм като смята, че първият е същинският пазител на демократичния контрол и на обществената отговорност. Властта е далеч от хората и тези, които я имат, се поддават на корупция. Предизвикателството към либералите е да лансират идеята за международно сътрудничество на регионално и на глобално ниво - при респект към демокрацията.

Греъм Уотсън, вдъхновен от убеждението, че човешките ценности са еднакви във всички общества, изказва предположение, че предизвикателствата към човечеството поставят нов акцент и изискват нов подход към световното управление. Той предвижда оформянето на световен парламент, който да иска отчет от онези, които вземат глобални решения.

Ян-Кийс Уибенга вярва, че въздействието на глобализацията е по-голямо в нематериален смисъл - демокрация, човешки права и върховенство на закона, отколкото в икономически. Глобализацията предизвиква сблъсък между западните либерални идеали и други идеологии и предлага рамка за диалог с държави като Китайската народна република, която трябва да проявява по-голям респект към човешките свободи. Независимо от това, че ЕС има нужда от реформи, той е светла звезда на мрачния небосклон и примерът му трябва да бъде изнасян навън.

Докато всеки от авторите отдава дължимото на свободната търговия, никой не вярва, че тя може да бъде поставена в устойчива и демократична рамка. Икономическите, социалните и политическите неравенства изискват по-малко лозунги. Свободната търговия не се конфронтира със социал-либералната традиция, нито пък политиците твърдят, че освободените пазарни сили са панацея. Тестът за либералите е в търсенето на баланса.

Либерализмът предлага на политиците да представят отговори на въпросите, поставени от дебата за глобализацията. Те не бива да се опират от победата на настоящия неолиберален консенсус по това кои от съществуващите проблеми ще се запазят независимо от по-свободния тип търговия и политиката на социално благоденствие, а да се търсят възможности за съгласуване с най-добрите либерални и социаллиберални икономически подходи. Свободната търговия и социалното благосъстояние са в приоритетите на либералите и социаллибералите. Антиглобалистките движения на хиляди хора в Гьотеборг и Генуа все още не са показателен пример за промени в общественото мнение. Консенсусът по икономическите въпроси на страниците на финансовите списания поддържа представата, че неолибералните въпроси преобладават и дори СТО приема факта, че трябва да се съобразява с критиките. Неспособността да се решат по честен и недоктринерски начин тези въпроси, както и други, повдигнати от критиците на глобализацията, ще превърне определението "отговорен политик" в отживелица и в нарицателно за арогантност и самодоволство.

**Греъм Уотсън**  
член на Европейския парламент за Югозападна Англия

**Хауърд Молет,**  
Септември 2001

## ЛИБЕРАЛИЗЪМ И РАЗРЕШАВАНЕ НА КОНФЛИКТИ

**Джон Алдърдайк**

За глобализацията най-често се говори в икономически план и не бива да ни учудва, че договореностите, постигнати в Световната търговска организация (СТО) и яростните протести срещу срещите на Г8 по икономически въпроси, са обект на интерес от печата при анализа на явлението "глобализация". В Европа, като изключим Северна Ирландия, Балканите и може би Кипър, появата на еврото е обсебила напълно съзнанието на нашите съграждани.

Значението на икономиката в дебата за еврото се изразява не само в огромната историческа крачка към промяна на планирането и контрола на национално ниво, но и в конкретното въздействие върху нашето ежедневие и средства. Либералите, особено във Великобритания, подкрепят единната валута по-енергично отколкото другите политически семейства, което не изненадва, като се има предвид, че те отдавна изтъкват аргументи как тя представя свободното движение на хора и осъществяването на търговския обмен. Именно тези възможности се противопоставят на петте колоса на Бевъридж<sup>1</sup>: Бедност, Нищета, Болести, Невежество, Безделие. На фона на тези характеристики Европейският съюз вече представлява изключителен икономически и социален успех. Това е причината много европейски страни да желаят да се присъединят към единния пазар и да участват в неговия просперитет.

Фокусирането върху икономическото сътрудничество често измества факта, че за конструкторите на "един по-тесен съюз" движещата сила първоначално е била не икономическият либерализъм, а отношението към преживените ужаси на войната.

През вековете в Европа е имало много войни и всяко поколение се е сблъсквало с униженията и нищетата, които носят конфликтите, но продължителното и безпрецедентно опустошение от двете световни войни показва, че национализмът и империализмът не предлагат устойчиво развитие на народите в Европа. И още по-лошо, научните достижения разкриха

1. William Henry, Lord Beveridge (1879 - 1963) - британски социален политик. Работил върху социалното осигуряване (План Бевъридж - 1942) - бел. б. ред.

ужасяващата перспектива, че една бъдеща война ще бъде катастрофална.

През XIX в. в либерализма във Великобритания се оформят две противоречиви линии на мислене. Отношението към свободата мотивира някои да подкрепят борбата срещу деспотизма, за независимост и свободи. Други, водени от любовта към мира, проповядваха ненамеса. Първата половина на XX в. показва, че докато отношенията между народите се управляват от независими държави с лични краткосрочни интереси, и двата подхода водят до война, а не до свобода или мир. Това се оказва сериозно предизвикателство за либералната политика. XIX в. бе пълен с оптимизъм - че образованието и науката ще изградят един нов, свободен и цивилизован свят. Достиженията на науката, изкуството, културата, социологията и психологията разкриха, че е налице развитие към по-добро. Но бедствието, което обхвана света през 1914 г. и което утихна четири години по-късно, показва, че оптимизмът е бил неоправдан.

Наистина нещата се променяха и се отбелязваше напредък, но за добро ли бе това? Консерваторите смятаха, че не е, но слабо се противопоставяха на хода на историята. Либералите имаха надежда, че краят на империите и упражняването от масите на правото на глас ще открие един нов, мирен свят за независимите народи и държави. Не бе съдено това да стане. Дейността на Лигата на нациите бе недостатъчна, научните достижения разкриха и унищожителни алтернативи. Прогресивно мислещите се насочиха към социализма и неговата вяра в масите - като политическа доктрина, а не както веруюто на Гладстон. Социализмът също вярваше (но това не се оправда), че науката ще даде отговор на човешките дилеми.

На по-ранен етап бавните комуникации и придвижване, както и използването на физическа сила и традиционни взривни вещества, ограничаваха възможността за унищожение чрез война. Изобретяването на радиото, пътуването по въздух и ядрената енергия промениха това. Благоприятните възможности за натрупване и разпределение на богатство бяха огромни, но никой не прозря по-далеч. Тези промени можеха да доведат не само до напредък, но и с още по-голяма сила да влошат нещата. Втората световна война завърши, като демонстрира как човек, по време на война, може да изгуби всички следи от цивилизованост и да унищожи врага, както и живота на планетата. Това не отказа хората от войната. Тя започна да се проявява в ужасните последици от въздушни нападения над цели региони.

Когато границите изчезнаха, се промени напълно и необратимо същността на конфликтите. В наши дни една локална война може да ескалира в глобален конфликт. Независимостта се оказва не решение, а илюзия. Либералните мислители вградиха надеждата си за независимост

на националните държави в необходимостта от международно сътрудничество. На тази основа се изградиха Обединените нации и това даде тласък на международното право. Това бе и средата, в която се проведе забележителният експеримент за международна либерална демокрация в Европа. Нейната цел бе да осигури невъзможност за война.

В Европа, която пораждаше конфликти, страхът от война бе най-голям. Към традиционното съперничество между Франция, Великобритания и Германия се прибави една по-ужасяваща перспектива - Европа да се превърне в среда за ядрен конфликт между СССР и САЩ. Мисълта за война бе толкова смразяваща, че последната трябваше да се избегне на всяка цена. Взаимодействието при икономическото възстановяване на разрушена Европа откри път към нови модели на трансгранично сътрудничество и на колективно управление на суверенитета. Петдесет години по-късно е немислима война между западноевропейски исторически съперници като Германия и Франция и този успех проличава в разрешаването на продължителни, макар и регионални конфликти като тези в Северна Ирландия. В този аспект се оказва полезно изследването на мирния процес в Ирландия, тъй като не се очертават сериозни конфликти между главните европейски държави, но в региони като Кипър и Балканите тлеят опасни вражди от миналото.

Когато походите за граждански права в Ирландия прераснаха през 1968 г. в сериозен граждански протест, първата реакция на правителството бе да се справи с проблема като с въпрос от вътрешната сигурност на страната. Дори и националистически настроените лидери пледираха за своята кауза - като тази "за британците - права на британци." На ранен етап се установи, че проблемът се корени в Северна Ирландия, но причината за него е в неизгладените отношения между Великобритания и Ирландия. Великобритания смяташе, че проблемът ще бъде решен с разделянето на острова през 1922 г. и третирането на Северна Ирландия не толкова като неразделна част от Обединеното кралство, колкото като доминион със собствено управление. Южната част на Ирландия постигна своята независимост, като се откъсна от Британската общност, стана република, запази неутралитет през Втората световна война и отказа да се присъедини към НАТО.

През периода 1923 - 1968 г. се извършваха спорадични терористични действия, които не бяха истинска заплаха за стабилността в региона и нито едно правителство не обърна внимание на "спящия" проблем. Както и в други региони, през този период латентивът бе въздържане от действие. Едни по-либерални и толерантни общества на Север и на Юг можеха да потушат тлеещата омраза и дори да предотвратят последвалите конфликти. Много можеше да помогне удовлетворяването на образователните, културни

и социални потребности на католическото малцинство на Север и на протестантското малцинство на Юг. Трансграничното икономическо сътрудничество можеше да окаже съществено въздействие върху отношенията. Вместо това, Еймон де Валера превърна южната част в католическа националистическа държава с антипатия към всичко английско, а Северът се управляваше според интересите на протестантското мнозинство.

След петдесет години разделение, резултатите можеха да се предвидят. Малко протестанти останаха в южната част, а католическото малцинство в северната се чувстваше изолирано, отхвърлено и трупаше отмъстителност. И двете части на острова не напредваха икономически. Развързката бе неизбежна и настъпи с кръвопролитие. В последвалите години на насилие 3000 души бяха избити и десетки хиляди ранени. През 1972 г. бе прекратен мандатът на правителството, а споразумението за управление между протестанти и католици се провали през 1974 г., след като беше действало само шест месеца. Всичко изглеждаше безнадеждно.

По щастливо стечение на обстоятелствата, Обединеното кралство и Република Ирландия се присъединиха към Европейската икономическа общност през 1973 г. В резултат на това министрите, политическите лидери и други, които формират общественото мнение, започнаха често да участват заедно в общите мероприятия на едно ново начинание за сътрудничество. В Общия пазар Обединеното кралство бе с по-голямо присъствие, но Република Ирландия бе третирана като равнопоставен член. Това промени контекста на англо-ирландските отношения. Постепенно, с прилагането на конкретни работещи схеми, възникна взаимно уважение и през 1985 г. бе сключен англо-ирландски договор с внимание, насочено към статута на Северна Ирландия. Той постави началото на сътрудничество без аналог до момента. Самостоятелното развитие на разделените територии вече отстъпи място на съвместната дейност.

Тук може да се открие един важен принцип. Недалновидно е да се приема, че продължителните конфликти възникват между или, по-точно, вътре в границите на суверенни държави и че не са симптом за нерешени отношения между тях. В миналото това водеше до войни между държавите. Днес последиците от такива мащабни сблъсъци са толкова сериозни, че вътрешно-държавните конфликти са по-честото явление. Това може да хвърли сянка върху факта, че насилието е резултат не само на локални проблеми в рамките на държавата, а е симптом за проблеми между големите сили. Например ситуацията в Кипър не може да се оцени, ако не се тълкува в по-широкия контекст на гръцко-турските отношения и ако не бъдат отнесени проблемите на разделения остров към този по-общ въпрос. Шансовете за решаването на проблемите ще се увеличат, ако както се получи

с конфликта в Северна Ирландия, динамично се развие процесът на разширяване на Европейския съюз.

Договорът между Великобритания и Ирландия от 1985 г. подобри техните отношения, но не разреши конфликта в Северна Ирландия. Докато католиците-националисти се чувстваха по-слабо изолирани, Ирландската републиканска армия (ИРА) продължи терористичния си поход с надеждата да постигне своите цели. Юнионистите<sup>2</sup> се чувстваха предадени от Великобритания, а полувоенните формирования на протестантите започнаха отмъщение чрез показни убийства. Минаха шест години на дипломатически ходове, чрез които на масата на преговорите да седнат политически представители на двете страни в Северна Ирландия. Този факт разкрива обратната страна на медала. Не е възможно подобни проблеми да се решат, без да се вземат под внимание външните отношения между големите сили в региона, както и без активното участие на всички заинтересовани. Това често не се разбира от онези, които гледат на политиката просто като на баланс между големите международни военни и икономически сили и като на начин за упражняване на контрол. Либералите поддържат тезата, че народите в съответните региони и местните общности не могат да бъдат принуждавани да разрешават сами възникналите конфликти. Те трябва да бъдат включени в този процес чрез свои представители. Това е валидно не само за разрешаването на конфликти, но и за отстояването на демократичните възгледи при всякакви обстоятелства. Референдумите показват неведнъж, че дори и Европейският съюз рискува да загуби подкрепата на своите граждани, когато централизира вземането на решения или е доминиран от големите държави членки.

Подкрепата на широката международна общност е важна. Мирният процес в Северна Ирландия изискваше включването на ЕС и САЩ, особено по време на двете администрации на Клинтън. Две ключови роли могат да бъдат посочени - осигуряване на икономическа помощ и посредничество при решаването на проблемите. Подобна външна намеса се използва за региони в криза, но тълкуването на тези две роли не е еднозначно.

Либерално верувам, че икономическата помощ трябва да се основава не на безвъзмездни помощи, а на подкрепа за устойчиво икономическо развитие. Международният фонд за Ирландия бе създаден, за да насочва финансовата помощ на САЩ, ЕС, Канада, Австралия и Нова Зеландия. Провеждаше се обучение и консултиране на малкия бизнес и на общностите, които се стремяха към изграждане на икономика с по-предприемачески дух. Това бе особено важно за общности, изпаднали в голяма зависимост от

2. Противници на ирландската независимост - бел. б. ред.



субсидиите от английската хазна. Основният акцент бе да се съдейства на хората сами да изградят собственото си благосъстояние, да ръководят сами своите дела и да участват активно в търговския обмен с външния свят.

Подходът на сенатор Джордж Мичъл, който председателстваше многопартийните преговори, довели до Споразумението в Белфаст през 1998 г., също бе либерален по дух. Той не представи свои решения по време на разговорите. Изслушваше търпеливо и внимателно всички участници в проблема и създаде практика на представяне на предложения от заинтересованите страни в присъствие на опонентите им. Разбира се, не само по този начин се стигна до Споразумението, но Мичъл изгради такова доверие, че когато разговорите бяха изчерпани, той бе помолен за предложения. В книгата, която написа и в която изложи своята дейност в Северна Ирландия, Мичъл казва, че целият процес едва не се е провалил от нетърпението на правителствата на Великобритания и Ирландия заради бавния ход на нещата и заради опита им да налагат своите гледни точки. Изграждането на цялостен процес, а не фабрикуването на решение е разковничето за разрешаването на конфликти. Това изисква умения и проява на стоицизъм, може да отнеме години, но усилията ще се увенчаят с успех само ако е налице широка поддръжка. Ако външните сили продължават да свеждат своите нерешени проблеми до регионални конфликти, всички опити за решаването им са обречени на провал.

Опитът на Европейския съюз пролича и в текста на Споразумението в Белфаст. Трансграничното сътрудничество, което е фундаментално за ЕС и което за последните петдесет години липсваше в Ирландия, бе моделът, изработен за Министерския съвет на Северна Ирландия и Република Ирландия. Тази институция събира министри от Северна Ирландия и суверенното правителство на Република Ирландия на срещи на високо равнище и по сектори за решаване на въпроси в области от общ интерес, включително: селско стопанство, икономическо развитие, защита на околната среда и транспорт. Разнообразната структура на англо-ирландския съвет включва не само министри от Лондон и Дъблин, но и от администрациите на Единбург, Кардиф и Белфаст, както и от остров Ман и Англо-нормандските острови. Трудно е да се осъзнае как една империя като Великобритания и една наскоро получила независимост държава като Ирландия биха могли да изградят такъв модел без примера и опита на ЕС, който отдава еднакво значение (но не и представителност в отделните органи) на Германия и Люксембург например.

Петте компонента - *влиятелни външни контакти, включване в решаването на проблема на представители на всички местни партии, устойчиво икономическо развитие и трансгранично сътрудничество,*

умело посредничество за провеждане на *продължителен преговорен процес и институционално укрепване*, са жизненоважни при разрешаването на конфликти и са ключови характеристики на Европейския съюз. Те са необходими, но не и достатъчни за постигане на успех. Съществуват поне още два компонента.

Същността на либералната политика не допуска подстрекаване към война. Приема се използването на сила само в краен случай и в този смисъл либералите са по-изобретателни в изработването на алтернативи на насилието. Това обаче не винаги е позиция и на мнозинството. Като демагогстват, някои ентусиазирано изказват мнението, че войната е за предпочитане пред сътрудничеството и че историята на Европа е наситена с подобни примери. Европейският съюз не би получил такова развитие, ако ги нямаше народите и политическите лидери на Франция, Германия, Италия и Бенелюкс, които да преминат през трагични събития и да започнат да третират войната като зло. Докато хората, които се намират в точка на конфликт, не отхвърлят насилието като средство за решаване на проблема, те не са готови да приемат факта, че мирът струва скъпо.

Последният елемент е най-трудно постижим. Той включва защита на малцинствата. Към този въпрос се подхожда от различни страни, но той е от първостепенно значение и лежи в основата на много конфликти. Класическото либерално отношение към свободите, при върховенство на закона, създава условия за защита на малцинствата, а използваните практики за защита на човешките права оформят рамката на осигуряване и оценка на защитата на индивидите и групите. Тези международни правни норми и структури рядко са достатъчен гарант за поддръжниците на конфликти. Обикновено се налага използването на политическо вето. В Европейския съюз това доби формата на единодушие при вземането на решения в Съвета на министрите<sup>3</sup>. В Дейтънското споразумение трите враждуващи страни - сърби, хървати и босненци, участваха чрез свои партии и това помогна за оформянето на тристранно съглашение. В Северна Ирландия съставянето на парламент е точно пропорционално на процента на гласувалите, броя на местата, членството в и председателстването на комитети и дори на министерските постове. Това по всяко време гарантира позиции в правителството и за двете общности. Взаимното вето бе развито до степен министърът титуляр и неговият заместник да се избират с една бюлетина от мнозинство юнионисти и мнозинство националисти. Това обединение е заедно на власт, взема решения заедно и заедно пада от власт.

3. В него представителите на страните членки гласуват "законите" (наредби и директиви) на ЕС - бел. б. ред.

Видно е, че този компактен модел на споделяне на властта гарантира включването на малцинствата, но е видно и че подобни взаимоотношения са самоубийствени, което не е в контекста на либералната политика. В този модел либералната концепция за сътрудничество е удовлетворена. Либералните изисквания за свобода - не напълно. И проблемът не е в липсата на свобода. Познанието за човешката природа подсказва, че всеки елемент на принуда в модела може да провокира в бъдеще бунт, който ще подтиска. Безпокойствата от този модел на защита се имат предвид в ЕС, когато трябва с квалифицирано мнозинство да се приеме широк диапазон от въпроси. Дилемата е разбираема. Дали да се повярва на мнозинството, че ще уважава нуждите и желанията на по-малките държави, или използвайки механизма на единодушие, да се рискува застои в развитието на модела, блокиране и разпадане.

Тук либералите излизат извън рамките на формули и механизми за предотвратяване и решаване на конфликти. Ние считаме, че взаимоотношенията се основават на нещо повече от съблюдаване на правила. Нужен е и дух на великодушие и уважение. Ако той липсва, отношенията не могат да се развиват и конфликтите не отминават в миналото. Правилата могат да създадат условия, при които конфликтът да бъде спрян, но само нова култура на взаимно уважение може да спре подновяването му. Един разширен ЕС ще забуксува, ако зависи от още по-сложни и по-ограничаващи го правила. Да развие политическа култура на уважение и доверие, е задачата, която сегашното поколение не може да прехвърля на бъдещите поколения - нито в Северна Ирландия, нито в един бъдещ разширен ЕС.

В моето изложение се концентрирах само върху примери от Европа и Северна Ирландия, но целта е да посоча принципи, които са валидни за разрешаване на конфликти на един все по-взаимообвързан и глобализиращ се свят. Причините, допринесли за промяна на статуквото в горните примери, се забелязват и другаде. Те обуславят появата на регионални мрежи и институции в Америка и в Азия. Някои участници в мирния процес в Северна Ирландия произхождат от други краища на света - Южна Африка например. Европа е дала на света две ужасни войни. И към нас е насочено предизвикателството да дадем пример за взаимна обвързаност в свят, който предлага по-привлекателни опции.

## КАКВО Е ДА СИ ЛИБЕРАЛ ПРЕЗ 2020

Лоун Дубкиар

Скъпи Патрик, близки, приятели!

Преди всичко те поздравявам с деветнадесетгодишния ти рожден ден. Каква празнична реч! С въпроса "Каква бе Дания в годината на твоето раждане?", се връщам към началото на третото хилядолетие. Нека размишляваме върху тази тема!

Политическата система в Дания се характеризира с много политически партии и с правителства на по-малките от тях, а когато през 1993-1994 г. правителството бе съставено от по-големите политически сили, то бе обявено за недемократично. Правителствата, съставени от по-малки партии, са принудени да представят предложения, които съдържат много компромиси, с цел да се осигури мнозинство. Трудните преговори, които са резултат от това, имат и положителен, и отрицателен ефект.

Моята партия, *Det Radikale Venstre*, Датската социаллиберална партия, е създадена през 1905 г. като партия, която се отделя от *Venstre*, Либералната партия. Ние винаги сме се стремили към влияние и често сме участвали в правителства, в повечето случаи със *Socialdemokratiet*, Социалдемократическата партия, също и с Либералната партия и с *Det Konservative Folkeparti*, Консервативната народна партия.

Както тогава, така и сега Дания не е достигнала степенята на съвършенство. И все пак, още е жив споменът за това колко щастлив бях, че си се родил именно тук. Човек никога не знае какво ще му поднесе животът, но наистина е дар свише да се роди в държава с висока степен на сигурност, постигната чрез споделяне на отговорностите. Човек не е в състояние да премахне нещастieto и болката, но може да намали тяхното въздействие.

Не е в състояние да премахне неравноправието, но може да го минимизира. Именно тези идеали залегнаха в основата на модели като Скандинавския социален модел. Устоите на този модел бяха разклатени в годините след твоето раждане. Предизвикателствата и промените, които настъпиха, произтичаха от новите условия, новите технологии и новите потребности на гражданите и в не по-малка степен, от промените в населението. Датският социален модел бе изграден за еднородно население със

споделено културно наследство. Този модел бе разклатен, когато в края на ХХ век населението в Европа започна да застарява, държавите - да отварят своите икономически и физически граници, като попадаха в сериозна зависимост от глобалната търговска система. Този факт отправи предизвикателство към националната държава.

Дания винаги е била отворена система, зависима в значителна степен от външната търговия, но винаги в контекста на относително затворените граници на традиционната национална държава. Глобализацията промени този контекст, като постави акцент върху нашия ангажимент към сътрудничеството в рамките на ЕС. По това време глобализацията все още не бе осъзната от широката общественост като въпрос от дневния ред, независимо от разгорещените дебати между икономическите сили и политически ангажираните - от активистите еколози до мениджърите на транснационални корпорации. Гастарбайтерите и нашето членство в ЕС се превърнаха в "изкупителна жертва" по време на дебата за сложните икономически и политически реформи в началния стадий на глобализацията. Нашето внимание се съсредоточи върху нерезидентите<sup>1</sup> в Дания, тъй като тя не бе съумяла да се справи с емиграцията по подходящ начин. Някои групи от населението не бяха пълноценно приобщени към датското общество и емигрантите имаха три пъти и половина по-висок процент на безработица в сравнение с останалата част от населението. Политическият дебат на дясното крило придоби известни расистки елементи и изопачи фактите, което създаде проблеми за процеса на интеграция. Тези противоречия доминираха над необходимостта от сериозна дискусия за реорганизиране на датското общество според новите предизвикателства и възможности.

През този период правителството, съставено от социалдемократи и социаллиберали, често си служеше с определения като "Дания-пионер", което впоследствие се оказа нож с две остриета. В много отношения Дания бе уместно приветствана заради прогресивното си отношение и политиката за борба с бедността, за половата равнопоставеност и други въпроси и вероятно по тази причина сред датското население се оформи представата, че произведеното в Дания е с добро качество, а всичко останало - не. Това пролича особено в дебата за ЕС. След като първоначално не долови общественото недоверие към въпроси като емиграцията, социалната реформа, ЕС и други въпроси, свързани с глобализацията, датската социаллиберална партия стигна до извода, че трябва да инициира обществен дебат, като провокира негативния начин на мислене и способността нещата

1. Хора без право на постоянно жителство в страната - бел. б. ред

да се виждат само в черно и бяло. Поставянето на тези въпроси на дневен ред пред обществеността, която бе далеч от международните институции и от политическите структури, които направляват процесите, се превърна в предизвикателството на ХХІ век.

И Дания успя! По наш специфичен начин се справихме с въпроса за емиграцията, като приехме, че това е класово деление - едно явление, непознато по това време за Дания. Съчетаването на права и задължения се оформи като типично за нашия датски модел. И днес все още ние сме общество със здрава социаллиберална основа, което оптимално съчетава чувствителност към проблемите, прагматизъм, виждане и умение за провеждане на политика.

В същото време проведохме и дебата за ЕС, който се оказа труден, щом дори и аз не гледах на съвременните институции на ЕС и на процедурите за вземане на решение като на съвършена система. Напротив, много неща трябваше да се променят, като се вложи енергия, но без да се омаловажава институцията - към което тласкаха опонентите на ЕС в Дания.

Очертах се пет основни положения за анализ на неправилно провеждания дебат в Дания, така че да се представи една умерена оценка на Европейския съюз.

На първо място, опонентите като че ли отричаха историческия смисъл на Втората световна война и създаването на ЕС за избягване на нова война. На прага на новото хилядолетие проектът доказва, че е бил успешен. Вероломствата на ХХ век - като безпрецедентни войни и нарушаване на човешките права - бяха причина да се потърси надежда в добре функциониращи демократични институции в рамките на ЕС. По пътя на сътрудничеството за мир конфликтите могат да се решават с преговори, без да се използва оръжие, или - както в някои случаи, като в Северна Ирландия и в Баската област - да бъдат ограничавани.

На второ място, опонентите отричаха икономическите възможности, които осигурява ЕС. Споразуменията на ЕС в областта на селското стопанство означаваха, че до 2000 г. Дания по-скоро ще получава, отколкото ще допринася за европейското сътрудничество. Целият бизнес в Дания извлече полза от европейския пазар. Парите не са всичко, но едва ли има някой, който да твърди, че те не са важни.

На трето място беше пълното отхвърляне на глобализацията. Критиците по-скоро лансираха опростенческата формула "нещата да останат такива, каквито са", отколкото да се противопоставят на политическите императиви на все по-глобализиращия се свят в контекста на нови формирания в икономиката, комуникациите, опазването на

околната среда и социалните реформи. Тези промени за добро или лошо изискваха енергия за справяне с предизвикателствата на глобализацията, а не бягство от тях.

На четвърто място поставяме виждането на нашите опоненти за международното сътрудничество на равнопоставени държави. Една чудесна гледна точка, която обаче не принадлежи на това време. Народите могат да бъдат равнопоставени, но не и нациите. Европа не се състои от 80 държави с размерите на Дания. Германия, Франция и Великобритания заради своя размер имат силно присъствие на европейската сцена. В този смисъл е необходимо проектът ЕС да осигури икономическо и политическо сътрудничество вместо доминиране в чист вид на една или друга държава.

Мисля, че петата позиция е фундаментална и за мен е важна в най-голяма степен. Това е видът на дебата, провеждан от опонентите на ЕС в Дания, който се изразява в косвено отхвърляне на основополагащите правила на демокрацията. Опонентите на ЕС в Дания не желаеха да обсъждат в датския парламент въпроса за членството ни в ЕС, нито провеждаха задълбочен и демократичен обществен дебат. Те просто избраха тактиката на пълно неодобрение на Европейския парламент и по време на изборите за него издигаха лозунги с едностранчиво съдържание.

Затова, в началото на този политически спектакъл, бе необходимо да се обнови курсът на демокрация в Дания. ЕС сам по себе си дава пример за сътрудничество на междуправителствено ниво в различни области - от опазването на околната среда и структурните фондове за по-бедни региони до регулирането на финансовите пазари и общата външнотърговска политика и така установява баланс на потребностите в социалния и в икономическия сектор.

ЕС наистина притежава потенциала и постига заявената от него формула "фактор на глобално ниво". ЕС представя и достатъчно контрааргументи на онези, които подкрепят икономическата глобализация, водени единствено от интересите на богатите северни държави и на транснационалните корпорации. ЕС действа с глобално либерално съзнание при международни преговори по различни теми, като измененията на климата или реформите в банковата дейност в офшорни зони. Тези примери подчертават колко самоунищожителна би била позицията на отричане на глобализацията. В този контекст ЕС се превърна в глобална сила, отстояваща социал-либералните ценности.

Участниците в обществения дебат, както и лидерите на Европейския парламент, не поставиха въпроса в тази светлина. Той бе разглеждан като

един от поредните институционални въпроси за пренареждане на силите в Парламента. За да се превърне ЕС в разбираем и печеливш проект за обществеността, вместо само в арена за политики, бе необходимо да се начертае нова посока на дебата. А по времето, за което говоря, ЕС не бе разбираем проект. В Дания това пролича при два загубени референдума<sup>2</sup>. В началото на новото хилядолетие променихме тази тенденция, като инициирахме нов дебат, този път за ратификацията на Договора от Ница. Мнозина в ЕП бяха разочаровани от резултата, който постигнахме, а други - от тромавите преговори, които отнеха 4-5 дни. Но е точно толкова странно колко време отнема на 15-те държави да се споразумеят за продължителни реформи, особено що се отнася до несъответствия между техните икономически и властови интереси.

Според един датски писател и есеист *"Демокрацията е единствено и само човешка дейност. Тя е първият модел на управление, в който народите избират да живеят и който е изграден върху мирното съществуване на политически противници в дадена държава. В резултат на това легитимността на държавата е в моралните принципи, използвани при борбата за власт. Това е различно от отношението на държавата към други държави. Международното право все още не е конституция, която да регламентира взаимодействията между държавите, както то би искало. Ако това някога стане, демократичните сили в държавите ще положат основата на междудържавен контрол."*<sup>3</sup>

Опонентите на глобализацията не си правят услуга, обърквайки политическите, икономическите, социалните и културните процеси, като ги свеждат до опростенчески формули, използвани с идеологическа цел. Като виждат нещата само в черно и бяло, антиглобалистките движения често отхвърлят възможностите за политическа и икономическа равнопоставеност, която политически осъзнатите общности лансират, както и възможността за прагматичното политическо сътрудничество на международно ниво. Съответните мерки - като новосъздадените инструменти и институции, разрешения или наредби - понякога не се разбират правилно, но те предлагат благоприятно развитие на национално ниво.

Социалиберализмът доказва, че е политическата философия на ХХІ век точно защото не се придържахме към крайните "вечни истини" на левите и десните, а потърси работна рамка за основните човешки ценности. Датската социалиберална партия успя да се развие и обнови, като постави акцента върху изначални ценности, като правото на лично

<sup>2</sup> За членство на страната в ЕС и за въвеждане на еврото - бел. б. ред.

<sup>3</sup> Ulrich Horst Petersen, *The Time of Trial - Essays 1997-2000*, Gyldendal, 2001

развитие и съответстващата солидарност на национално и световно социално ниво. Политиката се развива именно между реалността и виждането за бъдещето.

Да вдигнем тост за Патрик по случай неговия деветнадесети рожден ден. За съжаление политическата история и идеалите, които обрисовах, не дават особена надежда на един деветнадесетгодишен младеж. Надявам се, че ти и твоето поколение успешно ще вплетете идеализъм в следващите двадесет и повече години!

## НАЦИОНАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ, ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ДЕМОКРАЦИЯ В ОЧИТЕ НА ЕДИН КАТАЛОНЕЦ

Пер Естеве

### За либерализма

Изглежда, Европа започва да разчита и да се уповава на т. нар. "Трети път" - от новата Лейбъристка партия на Великобритания до Народната партия (*Partido Popular*) на Испания. Търси се политическият център. За да бъде постигнат, е необходимо да се обединят програмите на дясното и лявото. Това явление е резултат от умората на гражданите от политиките и политиката и отстъпление от нея по начин, описан в статия на "Икономист" като "ужасно и дори обезпокояващо безпочвен"<sup>1</sup>. Промените, които настъпиха в резултат от глобализацията, са сложни за разграничаване като причина и следствие. Едно обаче е ясно - политиката изостава от промените. Основният плюс на "Третия път" е, че улови тенденцията на размиване на идеологическите граници и движение към центъра. Разбира се, тези промени се възприемат в различните държави по различен начин. Състоятелността на "Третия път" ще зависи от това дали се прилага по необходимост, или по някакви конюнктурни, партийни причини.

В този ред на мисли бих искал да поразсъждавам върху това защо либерализмът, считан от някои като трети път, няма в Европа успеха на "Третия път". Какво собствено виждане за бъдещето могат да оформят либералите? Налага се да преминат към нов етап на мислене и действие. Въпреки триумфалната победа на "Третия път", ще бъде грешка да се твърди, че това е истинският трети път. Да поставим акцента върху два момента. Първо, необходимо е да направим критична оценка на понятието "Трети път". Второ, да имаме предвид предположения като тези на Оруел, че "Третият път" "не съдържа идеология". Това според нас е пълен абсурд. Да си припомним дебата за въвеждане на частната инициатива в предлагането на обществени услуги.

Последиците от глобализацията са нова тема и либералите трябва да

1. The Economist, review of Anthony Giddens, The Third Way ("Третият път"), 19.09.1998 г.

изработят конкретни предложения за различните политически и икономически предизвикателства в началото на XXI век. Едно от тях например е развитието и реформите в ЕС. Как можем да включим съвременните новости в рамките на старите либерални идеали? Как да добием повече свобода в XXI век? Как да постигнем повече социална справедливост? Как да организираме пазара? Как в социален и политически смисъл да организираме себе си? Как да разпределим властта? Всички тези въпроси изискват нови отговори, подходящи за един глобализиращ се свят.

Моите разсъждения са в посока Каталония. Тя има дълга история и въпреки че днес по размер и демографски особености е близка до някои страни членки на ЕС, тя все още не е международно призната. Понастоящем Каталония няма пряко политическо участие в институциите на ЕС и в политическите процеси, както много от по-малките страни членки и региони. Естествено е в този аспект да изложим мисли върху моята нация, която е движещата сила на политическата ми дейност.

Разсъжденията върху дефицита на демокрация в такива международни и регионални формирования като ЕС, т.е. институциите на новия световен ред, се насочват към принципа на "субсидиарност", както и към "националната идентичност", които да разгледаме под нов ъгъл. Да се разбира националната идентичност в универсален контекст, е едно от важните условия за осмисляне на съвременното състояние на нещата и на предизвикателствата на глобализацията. Мисля, че примерът от Каталония е подходящ за анализ. Националното чувство в Каталония е изградено върху продължително и исторически обусловено схващане за социална интеграция, съвместно съществуване, уважение към другите и чувство на солидарност. Единението на каталонското общество е резултат от социалната и културната идентичност, националната "каталонска идентичност", и от стремежа на всички да участват в изграждането на едно общо бъдеще. Интеграцията и солидарността в един глобализиращ се свят подчертават отношенията между хората и човешките аспекти на тези процеси, премахват предпоставките за отчуждение и включват всички в регионалната и световната политика. По този начин преразпределението на властта в Европа (както и други значителни институционални реформи) е една важна стъпка към легитимността на демокрацията в ЕС. То е предизвикателство за всеки процес на глобализиране.

Нещо повече, сложните тенденции, свързани с националната идентичност и нейното признаване в нови регионални и глобални политически конфигурации, подчертават сложността на съвременните реалности в Европа, които не могат да бъдат интерпретирани само по оста ляво/дясно. Основното предизвикателство към либералите е да се превърнат в символ на новата епоха.

## Каталония и новите идеи в Европа

Страните членки на ЕС и нациите, които ги съставляват, минават през бавна и очевидна трансформация, която се обуславя от наличието на вътрешни и външни за системата движещи сили в рамките на националната държава. На първо място, държавите изпадат в голяма зависимост от структури, които са прекалено големи от гледна точка на технологичното, военното, културното или икономическото развитие. Като резултат от процесите на либерализация и на проекта на ЕС за икономически и валутен съюз държавата загуби до голяма степен контрола върху собствената си икономика. Що се отнася до стратегиите на националната държава за сигурност и отбрана, то за Европа те са отживели.

Държавите се ангажират да отстъпят политическа власт. Най-неотложните въпроси на висше ниво са от наднационален и междуправителствен интерес, свързани са със сигурността и общите за страните членки на ЕС теми, като правосъдие, отбрана, международна политика и икономически ограничения. Последните влияят върху висшето ниво. В контекста на взаимната обвързаност в ЕС съвместните действия на ниво ЕС преди всичко са свързани с отбраната, сигурността и икономическото развитие. Всички държави се чувстват сигурни в рамките на ЕС и са подкрепяни от своите съюзници. Това създава спокойна атмосфера. На базисно ниво стоят въпросите за идентичността, културата, образованието и социалните услуги. С други думи - въпроси на индивида и на социалното взаимодействие.

Мисля, че Боб Дилън пееше за "времената, които се променят". Поне в Европа те наистина се променят, и то в две посоки - суверенитет (разбиран като политическа власт и разделянето ѝ на национално ниво и на ниво ЕС) и идентичност. В една от последните си книги Алан Турен постави въпроса "Има ли някой, който сериозно да вярва, че дадено общество може да се управлява от една централизирана система?" Мисля, че отговорът е "не".

Обрисуваният по-горе промени сочат значителни трансформации в традиционните форми на политическа дейност. Промените подчертават появата на една нова култура на стария континент - нова политическа култура като резултат от икономически и социални промени. Промените целят децентрализиране на властта - един проект, по който има още да се работи. Политическата амбиция на ЕС да запази разнообразието от езици и култури трябва да се засили, за да се осигури демократичната легитимност на цялостния проект. Субсидиарността, както се осъществява в момента, е неправилно формулирана концепция. Участието на обществото трябва да

бъде не само в текстовете на лъскавите брошури и в информацията, която дават за това бюрата, разположени в по-големите градове на континента.

В Каталония компонентите на тази нова политическа култура са ясни. Като нация показваме, че сме в състояние да създадем условия за историческа промяна. В новия политически контекст ние искаме да играем активна роля, а не само да бъдем разбирани или толерирани. ЕС трябва да се отвори към потребностите на по-малко представените и недостатъчно информирани региони, нации и граждани, за да открие истинските проблеми, които рядко присъстват в мащабните виждания на държавните глави за бъдещето на ЕС. Целта може да бъде осъществяването на един динамичен вътрешен процес. Настъпило е време да отворим системата, вместо да я ограничаваме. За каталонците, както и за много други нации, които очакват участие в новите глобални политически институции, много от политическите продукти имат срок на годност. В ЕС, както и в други политически и икономически формации на XXI век, не може да се изгради стабилна система, ако се пренебрегват нациите и тяхната идентичност и култура. Политиката трябва да се гради както с едно съзнание, така и с едно сърце. По своя път на развитие Европа търси модели, знаци, сигнали. Каталония, както и други като нас, ги предлага. Каталония е пример как през годините група от хора е успяла да се сближи и да съхрани своята идентичност. Това е постигнато без наличие на държавна структура и като се има предвид фактът, че каталонците ценят свободите и правата на личността повече от всичко останало. ЕС ще загуби в дългосрочен план, ако не отчита значението на такива фундаментални въпроси, като националната и групова идентичност. Залисани в законодателните детайли, нека не забравяме да осигурим демократичната легитимност на проекта като цяло.

## ГЛОБАЛИЗАЦИЯ, СОЦИАЛНА ПАЗАРНА ИКОНОМИКА И РАЗВИТИЕ

Д-р Вернер Хойер<sup>1</sup>

Протестите и масовите обществени движения срещу глобализацията, които се провеждаха по време на заседанията на Световната търговска организация в Сиатъл, на Световния икономически форум в Давос, при срещите на високо равнище на страните от Северна и Южна Америка в Квебек и на Г8 в Генуа, се опитват да внушат, че глобализацията е нещо неморално и трябва да бъде парирана. Това е двойно неразбиране на въпроса. Първо, няма алтернатива на глобализацията. Тя се случва, независимо дали искаме или не. Ако - на теория, либерализирането на търговията може да се промени, като се вдигнат търговските бариери и отново се установи контрол над капитала, в действителност интегрирането на пазарите е в такава напреднала фаза, че всяка промяна би имала отрицателен ефект върху икономиката. Не само защото мултинационалните компании биха се противопоставили на обрат в икономическата интеграция, но и защото технологичният прогрес, особено в областта на информацията и комуникациите, е необратим и е основна движеща сила при икономическата глобализация. Следователно да се противопоставяме на глобализацията, е загуба на ресурси, ако използваме това икономическо определение. Второ, и по-важно, докато разискваме дали да използваме морални категории или липсата на такива - за да дадем определение на глобализацията, - схващането, че глобализацията изначално е пагубна, е също погрешно. Глобализацията не води до масова безработица, интересува се не само от "стойността на акционерния капитал" в индустриалните държави, нито непременно увеличава бедността в развиващите се страни, не прави националните правителства слаби или икономическата политика - излишна. Да се твърди, че печелившите са малко, а губещите - повече, е погрешно и несправедливо. Точно обратното, в по-далечна перспектива цялостният резултат от глобализацията ще окаже въздействие върху благосъстоянието на целия свят. Разбира се, има няколко предварителни условия. Нашата увереност в благотворното въздействие на глобализацията се основава на модела на социална пазарна икономика на

1. Бих искал да изкажа благодарност на Ханс Карл фон Вертерн (Hans Carl von Werthern) за съдействието и заслугите му за тази статия.

национално ниво - една концепция, присъща на либералната политика. Според либералната икономическа мисъл пазарът е най-добрият начин за разпределение на ресурсите. Пазарният механизъм насочва индивидуалния стремеж за печалба към задоволяване на икономическите нужди на обществото. Следователно либерализмът се стреми към освобождаване на пазарните сили за всеобща полза. Трябва да се създават условия пазарът да функционира колкото може по-свободно. Директната намеса на държавата трябва да се сведе до минимум. Липсата на сериозна намеса в икономиката и непопулярните мерки за повишаване на данъчното облагане показва на правителствата, че намаляването на данъците и обществените разходи, липсата на регулиране и приватизацията са най-насърчаващите начини за повишаване на производителността и стандарта на живот. Тази формула е валидна и на международно, и на глобално ниво. Следва изводът, че глобализацията създава възможности за повишаване на производителността, растежа и благоденствието, като стимулира международната търговия и разделението на труда.

Либералните икономически теоретици оформят представата за една глобализирана световна икономика. Традицията, която ни връща към Рикардо и Адам Смит, показва как две държави имат взаимна изгода от търговията, като и двете насочват усилията си към печеливши сектори и инкасира печалби от търговския обмен и така се противопоставят на несигурностите, които създава политиката на протекционизъм. Казано с други думи, търговията повишава благосъстоянието на всички участници, включително и на онези, които разполагат с по-малък производствен капацитет. Ако пазарите работят добре, и търговията просперира, защото всички участници се стремят към увеличаване на печалбите. По цял свят свободната търговия се приема като основен икономически фактор.

Идеите за свободна търговия все още не се подкрепят напълно от мнозинството общества и правителства. Печалбата и следователно - пазарната икономика се третират като морално незащитими категории. Правителствата се извиняват за глобализацията и обещава да я цивилизоват, вместо да разкрият пред обществото нейния потенциал. Все пак противопоставянето на антиглобалистките движения изисква интелигентният коментатор да вземе под внимание и факта, че глобализацията носи и рискове. Скоростта, с която тя се разгръща, заплашва да влоши способността за адаптация на народите и обществата. По времето, когато пиша тези редове, Европейският съюз и САЩ се стремят да убедят развиващите се страни да се включат в един нов етап на мерки за либерализиране на търговията - по време на правителствената среща на Световната търговска организация (СТО), състояла се в Катар през ноември

2001 г. Тези опити продължават въпреки уверенията на развиващите се страни, че не са готови за допълнителни изисквания на режима на СТО, както и че първо трябва да изпълнят своите текущи ангажменти. Още повече, че финансовите кризи от последното десетилетие, особено в Латинска Америка и Азия, бяха предизвикани от непостоянния приток на капитал, което натовари неустойчивата бюджетна политика в тези региони.

Основният проблем се състои във факта, че твърде много хора са лишени от привилегиите на глобализацията. Протестиращите посочват (и това мнение се споделя от либералите), че най-неотложните морални, икономически и политически въпроси днес са свързани с бедността в Третия свят. Но това не е последица от самата глобализация. По-скоро е резултат от факта, че глобализацията все още не е обхванала целия свят. Ако развиващите се страни можеха да участват в световните пазари, щяха да извлекат полза от ефективна заетост и по-високи доходи. В този смисъл глобализацията има преди всичко морално измерение.

Интеграцията изисква икономическа свобода и увереност в технологичния прогрес. И отново либералното мислене помага да разберем това. Либералите вярват не само в пазарните механизми, но и в благоразумието на индивида при вземането на решения. В противовес на доктринерското мислене, либералите не обещава лесни отговори или лесни решения. "Нещата няма да стават по-лесни, те ще се подобряват" казва един от изтъкнатите представители на германския либерализъм - Ханс-Дитрих Геншер<sup>2</sup>. Структурните промени, произтичащи от функциониращите пазари, а оттук - и от глобализацията, изискват по-голяма гъвкавост от страна на отделния индивид, отколкото изкуствено поддържащите системата структури. Така либералното мислене се превръща в предизвикателство към нашето вродено желание да поддържа постоянно състояние на нещата и да запазваме статуквото. Разбира се, по-популярната форма е да се защитават неотложните краткосрочни интереси на електората. Затова и правителствата в богатите държави са склонни да поставят нови бариери, което е в ущърб на усилията на бедните държави да ограничават бедността.

Търговските отношения между Европейския съюз и развиващите се страни са точен пример, при който дори екологите и поддръжниците на правото на работа настояват за реформи на митническите и други мерки, свързани с вноса. И в действителност, посредством Международната организация на труда и различните многостранни екологични споразумения след Срещата за Земята в Рио през 1992 г., групи на гражданското общество,

2. Вътрешен министър (1969 - 1974), вицеканцлер и външен министър на ФРГ (1974 - 1992); председател (1974 - 1985) на германската СвДП - бел. б. ред.



подкрепящи гореизложените въпроси, постигнаха голям напредък в развитието на международните съвместни дейности и сътрудничество. При пазарната икономика ролята на държавата е да поставя точните жалони чрез икономическата си политика, да задоволява онези обществени потребности, които пазарите не задоволяват, и да благоприятства социалните условия за тези, които не могат да участват в пазарните процеси. Проблемът с глобализацията е, че на глобално ниво няма държава, която да упражнява тези функции. В този смисъл са разбираеми страховете на антиглобалистите, които предвиждат негативни последици като т. нар. "Манчестърски капитализъм", довел до обедняването на работническата класа в ранните години на индустриализацията.

Друг довод е, че глобалните транзакции са непрозрачни и неразбираеми за широката общественост. Паричният поток и краткосрочният капитал, които са независими от движението на стоки и услуги, създават неяснота, тъй като изглеждат откъснати от икономическата реалност, а в същото време имат голяма роля в икономиката на цели региони. Вацлав Хавел бе прав да твърди, че "живеем в свят, в който всичко е възможно и нищо не е сигурно." Липсата на прозрачност и сигурност създава дискомфорт и тласка към елементарни отговори и лесни решения. За жалост истина е и това, че антиглобалистите, които имат добри намерения, но са неинформирани, са подвеждани от добре информирани, които обаче са с лоши помисли, както писа в "Ню Йорк Таймс" Томас Л. Фрийдман.

Най-голямото предизвикателство се съдържа в използването на достиженията на глобализацията при минимален риск. Либералната философия е напълно подходяща да се справи с тази задача, тъй като съчетава увереността в човешките способности и отговорността на индивида да участва в изграждането на здрава институционална рамка. Тъй като няма държава, която да контролира на глобално ниво световните пазари, трябва да укрепим международните организации и да усъвършенстваме международните споразумения. Отговорността трябва да бъде глобална. Не е чисто съвпадение това, че ГАТТ (Общо споразумение за митата и търговията) спомогна да се обособи СТО. Целта е търговският обмен да се осъществява по честни правила и да се премахнат търговските бариери. Преговорите в рамките на СТО не са лесни не само защото въпросите, които се обсъждат, са сложни, но и защото има рисково противопоставяне на националните интереси и те трябва да бъдат помирени. Това е еднообразна и обременителна процедура, докато скоростта, с която се развива глобализацията, се увеличава непрекъснато.

И като допълнение, стабилизацията на международната финансова система е важна задача, върху която Международният валутен фонд трябва

да се концентрира. Ние имаме нужда от механизми за анализ на финансовите сделки, за да се осигури прозрачна и съпоставима икономическа и финансова информация. Необходими са и стандарти за стабилна икономическа и финансова политика, различни от авантюристичния тип капитализъм, за да се избегнат азиатските кризи от 90-те години на XX век. Реформите трябва да бъдат по подобие на стабилната институционална и политическа рамка, създадена от националните правителства за националните икономики (*Ordnungspolitik*). Но този тип политика в един глобален свят трябва да внимава да не налага непосилни за развиващите се страни правила.

Глобалната отговорност означава също истинска солидарност на индустриалните страни с по-слабо и най-слабо развитите страни в борбата им срещу бедността. Първо, те самите трябва да предприемат решителни стъпки за справяне с причините за бедността. Това основно включва добро управление, върховенство на закона, спиране на въоръжените конфликти, борба срещу корупцията, установяване на пазарна икономика и въвеждане на функционираща система за социално осигуряване. Това е много сложна задача, но ефектът е голям.

В своята интересна книга "Мистерията на капитала" перуанският икономист Ернандо де Сото представя интересни примери за важността на една стабилна правна рамка на икономиката. Бедността в развиващите се страни не се дължи на липса на капитал, а на неадекватното му използване. Бедните в тези страни често разполагат с активи, но в неподходящи форми. Например имуществата върху земи с неясно право на собственост не могат да се използват за заем. За да са икономически ефективни, активите трябва да бъдат включени в една работеща система. Това е непосилна за развиващите се страни задача. Те имат необходимост от всестранныя подкрепа на международната общност за укрепване на собствения си капацитет и трансфер на технологии за преобразуване на политическата и икономическата си система.

По такъв начин защитават своя интерес индустриалните страни - учебниците по история ни напомнят, че след Втората световна война Европа не е била възстановена без подкрепа. Без точен баланс на либерализираната търговия и управлението, Европейската програма за възстановяване не би се осъществила никога, особено след неуспеха на Споразумението за дълга от 1945 г. и последвалата криза.

На страните трябва да се даде възможност за развитие с подходящи темпове. Съществува неправилно разбиране, че в един глобален свят компаниите задължително ще преместят продукцията си в бедни страни със слаби правителства, за да могат да извлекат полза от нископлатената

работна сила, ниските данъци и липсата на наредби. За един инвеститор нивото на производителност е също толкова важно, колкото и нивото на заплащане на работната сила, и една стабилна рамка, изработена от държавата, е не по-малко важна от ниските данъци. Значително предимство е квалифицираната работна сила в уредена система на социален мир и сигурност.

Изложените по-горе причини показват, че правителствата играят важна роля за конкурентоспособността на националните икономики. Приемаме, че икономическата политика на националните правителства в един глобален свят е важна. Като се конкурират в изграждането на благоприятни условия за инвестиции, те са принудени да действат съгласно либералната икономическа философия. Това важи както за индустриалните, така и за развиващите се страни.

Нагрупаният дълг е сериозна пречка за развитие. Ето защо облекченията по дълга са важен елемент в дух на солидарност със слабо развитите страни. Важни стъпки бяха направени с помощта на Международния валутен фонд и Световната банка в рамките на инициативата за НРС (облекчаване на дълга на бедните страни), което доведе до опрощаване на двустранния дълг от някои страни от групата Г7. Стремехът е да се създаде стабилна база за разсрочване на дълга с цел предотвратяване на ситуация на затруднение, при която дадена страна да не може да обслужва външния си дълг. Тази инициатива е само началото.

Опрощаването на дълга обаче не е панацея. Кредитът е съществен елемент във всички икономически системи. Той може да функционира само на базата на доверие и на взаимно разбиране на общото правило, че заемите се връщат.

Най-важният аспект на солидарността е отварянето на пазарите за продукцията на развиващите се страни. Растежът е решаващ фактор в борбата срещу бедността. В това отношение търговията оказва помощ в най-голяма степен. Абсурдно е например страните от ОИСР да харчат по 360 млрд. долара годишно за земеделски субсидии и същевременно да отказват внос на земеделска продукция от развиващите се страни. Някои казват, че цяла Африка да потъне в океана, това няма да се отрази икономически върху останалия свят. Това твърдение показва, че да си откъснат от глобалната икономика, е равносилно на "смъртна присъда". Развиващите се страни имат голяма нужда от глобализацията. Индустриалните държави трябва да отворят границите си за произведеното в третия свят. Инициативата на Европейската комисия "Всичко, без оръжие", която призовава за пълното отменяне на вносните митнически такси за всички стоки, с изключение на оръжията, от 48-те най-слабо развити страни, е

първа стъпка, която останалите трябва да следват. Примерът с Китай показва, че един от най-добрите начини за развитие на бедните страни е чрез износ на евтини стоки. Стратегията за развитие на "заместване чрез внос", от друга страна, има катастрофални резултати.

Може би най-добрият пример за извличане на ползи от конкретни стъпки в процеса на глобализация е Европейският съюз. Още в самото начало, като Европейска общност за въглища и стомана (ЕОВС) - през 1951 г., той се развива прогресивно, макар и невинаги по правилния път, като премахва пречките за свободното движение на хора, стоки, услуги и капитали. Общият пазар, макар все още незавършен, подобрява в значителна степен икономиките на страните, които участват в него. Развитието на страна като Португалия, преди известна като "бедното дете" на Европа, в модерно и проспериращо общество е забележителен пример.

Европейският съюз извървя дълъг път и още продължава да се развива. Не всички негови политики отговарят на предизвикателствата на глобализацията. ЕС дава лош пример с централизираната си селскостопанска политика, която е всичко друго, но не и пазарно съобразена и трудно допуска външна продукция. Но като пример за благоприятни ефекти от свободните пазарни сили в рамките на определена солидарност, е просто красноречив. Онези, които протестират срещу демократичния дефицит в процесите и институциите на глобализацията, е добре в замяна да насочат своята енергия за принос към глобализиращия се свят, в който всяка нация, регион и индивид могат да участват.

## ЕВРОПЕЙСКИ СОЦИАЛЕН МОДЕЛ, ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И РЕФОРМИ

Ан Йенсен

Най-сериозното опозиционно мнение срещу движението на международния капитал и свободната търговия се основава на допускането, че икономическата глобализация принуждава социалната пазарна система да се преобразува така, че да се конкурира с икономика с най-голямо обедняване на хората, с липса на опазване на природните ресурси и околната среда, с най-ниски социални разходи и разходи за работна сила.

Смята се, че пазарните сили са заплаха за социалната защита и стабилността в богатите държави и възпрепятстват установяването на по-добър стандарт на живот в бедните. Световната търговска организация се приема като инструмент за безконтролна търговска либерализация, което пречи за решаването на социалните, екологичните и етичните проблеми. Подобни идеи се лансират от неправителствени организации и политически партии, призоваващи към коренна промяна на либерализацията на търговията.

Отговорът на либералите е, че само чрез укрепване на конкурентноспособността може да се осигури социална защита на всички граждани. В този смисъл е добре да се отбележи, че лидерите на ЕС въвеждат в политиката т. нар. "Лисабонска стратегия", обявена през пролетта на 2000 г. и свързана с мерки, които за 10 години да превърнат икономиката на ЕС в най-конкурентноспособната икономика. Стратегията съдържа определяне на крайни срокове за изграждане на вътрешния пазар и либерализиране на обществените услуги, използване на система на бенчмаркинг<sup>1</sup> и размяна на практики в изследователската дейност и образованието, с особено внимание към информационните технологии. Стратегията включва и координиране и бенчмаркинг в социалната политика с акцент върху социалната изолация и предизвикателствата към икономиката в държави със застаряващо население.

Подобна политика определено има либерален характер, но за съжаление невинаги либералните идеи срещат масова подкрепа и политиките

1. Бенчмарк - стопански агенти, които са знакови и дават отправни примери в своя сектор; напр. Форд, Мерцедес - в автомобилите - бел. б. ред.

ги използват само ако имат смелостта да убедят електората си, че трудностите са в краткосрочен план, а резултатите от преодоляването им - в дългосрочен. Разбира се, не е трудно да се осъзнае фактът, че френските работници, загубили своята работа поради преместване на местното производство в други части на света, смятат, че свободните пазарни сили и глобализацията са техният проблем. Тези страхове показват опасението на някои, че глобализацията създава пречки за изграждане на европейския социален модел. Не свободните пазарни сили създават трудности, а решението за постигане на висок социален стандарт в бъдеща Европа.

Тъй като произхождам от малка държава - Дания, която представлява осигурено "от люлката до гроба" общество, считано от много хора за съвършения европейски социален модел, от опит знам, че заплахите за такъв модел произтичат отвътре, от неговите недостатъци, а не от влиянието на външни сили. Вътрешните предизвикателства на нашия модел на социална защита са застаряващото население и изменената структура на семейството. Те обременяват системата финансово и могат да бъдат променени чрез проява на лична отговорност, чрез стимули за работа и свобода на избор на услуги от социалния и здравния сектор.

### Европейският социален модел и свободната търговия

Може би някои ще отрекат съществуването на европейски социален модел. Въпреки различията в системите за социална защита - в рамките на ЕС и извън него, - съществуват и прилики. Всички страни членки имат висока степен на социална защита, осигурена със закон, въпреки че системите са организирани по различен начин. Говорим за скандинавски, англосаксонски и континентален модел. Дори това разграничаване не е точно. Социалните модели в Европа често се сблъскват с общи за тях предизвикателства, като глобализация, технологични промени и проблеми със застаряващото население.

Схващането за труда бързо се променя поради променените модели на работа, организацията на труда и изискваните умения. За да се постигне това, необходим е баланс между гъвкавата политика на предприятията и сигурността на служителите, нови форми за организация на труда и използване на технологиите при запазване на безопасни, подходящи и здравословни условия на труд. Не е правилно да се възприемат резултатите от глобализацията и новите технологии като причина за обедняването, тъй като именно те създават възможности за подобряване на условията и

стандарта на живот. Класическо е определението на Рикардо<sup>2</sup>, че умереното използване на предимствата на свободната търговия е от полза за всички. Да вземем като пример текстилната индустрия в ЕС, и на Дания в частност.

Текстилната индустрия на ЕС претърпя сериозни загуби на работни места през последните 20 - 30 години на XX век, независимо че ЕС поддържаше стриктни квоти за внос на евтино облекло от бедните страни на третия свят. Този факт важи и за Дания, но тя използва коренно различен подход. Текстилната индустрия в Дания процъфтява, защото тя използва стратегия за разработка на дизайна и за осъществяване на творческите решения на територията на страната, а самото производство извършва в страни с ниско заплащане, като осъществява и "буферно" вътрешно производство в случай на по-голямо търсене от очакваното или при проблеми с доставките.

Високото качество е датска запазена марка. Производството, базирано в Дания, е високотехнологично и използва добре образована, гъвкава и устойчива работна ръка. Този модел работи добре заради традиционно добрите социални отношения. Те са усъвършенствани за последните 20 години като служителите проявяват повече лоялност към своя работодател, отколкото към ЕС. Социалният диалог в Дания е твърде децентрализиран и либерален по дух и е различен от централизирания, конкретен "рейски модел", с който обикновено се свързва схващането за социален диалог.

Регионът, в който се развива датската текстилна индустрия, е извлякъл значителни икономически ползи от тази стратегия. Известна малка част от жените в Дания е ангажирана в трудоемкия шивашки процес. Друга част е наета в други сектори на икономиката, като услугите. Нови работни места се откриха в страните с ниски доходи: Полша, Балтийските републики и Португалия. Това създаде възможности за инвестиции, модерни форми за организация на труда и повишаване на благоденствието.

Какви уроци могат да се извлекат от този пример? Конкуренцията в една глобална икономика изисква наличието на предприятия с високи критерии и работна ръка с голям потенциал. Противопоставянето на променящите се условия и недоволството от тях не са решение. Като потребители ние искаме най-добрите продукти на най-привлекателната цена. Ето защо е необходимо да оценяваме факта, че медалът има и обратна страна и да умеем да се адаптираме към промените. Ключът към успеха е точният баланс между гъвкавост и сигурност. На работодателите им е нужна гъвкавост, работници с взаимозаменяеми умения и функционални модели

2. David Ricardo (1772 - 1823) - британски икономист, либерал; развил затворена теория за стойността, теория за основната рента, за работната заплата, за парите и др. - бел. б. ред.

за адаптация, а на работниците - сигурност за своята заетост и професионално развитие. По-добрите модели за организация на труда предлагат на работника повишена сигурност чрез включване в организацията на труда, по-богат избор на трудови отношения, по-голяма професионална удовлетвореност и възможност за развитие на уменията, както и дългосрочна заетост. От своя страна работодателите използват различни форми за осигуряване на по-способна и мотивирана работна ръка, склонна да поема инициатива, да се справя с промените и да се интересува от икономическото здраве на компанията. Това е либералната социална политика и за постигането на точния баланс е необходим пълноценен социален диалог.

### Социалната политика и "застаряващата Европа"

Демографските изследвания показват, че среднестатистически работната сила и населението на ЕС застаряват. Променият се баланс между работещите и населението в пенсионна възраст е голямо предизвикателство за икономическото и социалното сближаване. В известен смисъл това е по-голямо предизвикателство, отколкото отбелязаните заплахи на глобализацията.

Основният въпрос е устойчивостта на пенсионната система и бъдещото развитие на здравеопазването. Реформите в пенсионната система отдавна са в програмите на макроикономистите и политиките, които се интересуват от устойчивостта на системата "пенсии, обвързани с доходите"<sup>3</sup>. Дебатът трябва да се съсредоточи върху варианти за оформяне на подходящи съотношения между нарастващия брой на хората в пенсионна възраст и броя на работещите, които осигуряват финансирането на пенсионните схеми. Въпреки че проблемът варира в различните държави, има и сходства.

Обща е препоръката пенсионните схеми да се изграждат върху три стълба: една основна задължителна схема, която покрива всички; допълнителни финансови схеми, обвързани със заетостта; индивидуални финансови схеми. Тази структура с три звена е по-устойчива от досегашните схеми, тъй като съчетава системата на "пенсии, обвързани с доходите", която акцентира върху личната отговорност, и някои допълнителни мерки. Всеки, доживял пенсионна възраст, има нужда от средства и грижи. Т.е. от морална гледна точка можем да се уповаваме на личната отговорност за осигуряване на хората в пенсионна възраст.

Системата на "пенсии, обвързани с доходите" бе изградена от бедните общества, в които по-голямата част от населението разполага с малки

3. pay as-you-go

спестявания. Много от тези общества се развиха в по-богати и населението в пенсионна възраст получава по-справедлив дял. Днес по-голямата част от заетите в ЕС едва ли ще оспорят възможностите за участие в различните схеми на пенсионно осигуряване. Фондовете са широко разпространени в страни на ЕС, като Обединеното кралство, Холандия и Дания. Въпросът за "утрешния ден" в държави като Италия, с тромавата ѝ пенсионна система, е вече въпрос на настоящето. Освен Обединеното кралство, което в малка степен има обществено финансово осигуряване за хора в пенсионна възраст, всички страни членки на ЕС ще трябва значително да увеличат дела на младите хора в трудова възраст - докато системата се промени. Някои се противопоставят на тези реформи, като твърдят, че демографските прогнози са несигурен източник на информация и че индустриалните промени и производителността могат да променят картината напълно. Те се противопоставят на реформите и по политически причини, като се страхуват, че симбиозата на сегашните системи ще изчезне или ще намалее. Но те не бива да забравят за солидарността между поколенията, която работи и в двете посоки. Поколенията на 70-те и 80-те години на XX век оставиха наследство от огромни държавни задължения, нисък процент на инвестиции в инфраструктурни проекти и нисък процент на раждаемост. Горчив коктейл за нашите деца! За щастие политическите ветрове промениха посоката.

Фондовете за пенсионно осигуряване ще създадат условията за по-голям и по-ликвиден капиталов пазар в Европа, с тенденция към нарастване, което ще осигури ресурса за бъдещото пенсионно осигуряване. ЕС днес има население и икономика почти колкото САЩ, а пазар - само 1/3 от американския. Формирането на капитал в ЕС до голяма степен се извършва от банките. Увеличаването на капитала чрез отворения пазар ще благоприятства в бъдеще конкуренцията и динамичното развитие на бизнеса.

Процесът на застаряване на населението се отразява не само върху схемите за пенсионно осигуряване, но и върху здравеопазването и социалните грижи. Към това добавяме и нарастващото участие на жените като работна сила и променящия се модел на семейството<sup>4</sup>. Тези промени ще засегнат заетостта в Европа и системите за социална защита. Досега фокусът бе основно върху икономическите последици от нарастващите разходи за здравеопазване и потребностите на хората в пенсионна възраст. Как да се финансира системата? Единият отговор е, че трябва да работят повече хора. Твърде елементарен отговор за твърде сложен въпрос.

В Дания е най-високият процент на заетост в ЕС, а процентът на заетите

4. Намаляване на браковете, увеличаване броя на разводите и на децата с един родител - бел. б. ред.

жени е малко по-нисък в сравнение с мъжете. Дори младите майки са с висок процент на заетост заради обществените дневни детски заведения. От друга страна, пазарът в Дания е разделен по полов признак. Жените и мъжете се трудят в различни области на икономиката. Повечето жени се занимават с гледането на деца, болни и стари хора. Шокиращ е фактът, че нещата, които рационално и емоционално класираме като най-стойностни в живота ни - как идваме на този свят, как осигуряваме детството с любов и грижи и как, обградени от грижи, си отиваме от този свят - нямат цена. Това, от което се интересуваме, са икономическите разходи, не цената. Качествените грижи ще се търсят в бъдеще и тази тенденция може да бъде забелязана в Дания. Тъй като от дълги години имаме система от значителен обем обществени грижи, акцентът се измества от количеството към качеството и хората настойчиво търсят индивидуални решения и упражняват влияние върху организирането на този сектор. Здравеопазването, както и грижите за деца и възрастни, са данъчно обременени и в тази посока трябва да се търсят нови решения. Тези решения трябва да са либерални, да създават конкурентна среда за повишаване на качеството, индивидуална отговорност и преди всичко, свободен избор за различни възможности. Високата степен на социална защита е много важна, въпреки че е бремене за данъкоплатците и икономиката. В бъдеще акцентът трябва да се постави върху стойността на парите на данъкоплатците.

### Либералният път

Политическите ветрове се промениха до такава степен, че обществото в Дания смята, че либералните партии могат по-добре от социалдемократите да изградят бъдещата социална държава. Това е напълно ново разбиране в държава, в която социалистическите партии бяха считани за пазители на социалния тип държава. Днес социалистите провеждат политика на поддържане на статуквото - отричане на проблемите и липса на вслушване в исканията на различните групи на обществото. Назрява необходимост да се изработят нови управленски механизми в социалния и в здравния сектор. Ваучерната система - парите да следват пациента или детето - ще осигури повече стимули в системата на обществените услуги. Либералният път води до конкуренция на частните структури за обществени услуги с обществените, провокирайки по този начин съществуващата система.

Тъй като съм либерал, не намирам никакво противоречие между либералната икономическа среда и обществото с висок социален стандарт, както и с високи стандарти на опазване на природата. Напротив, днес най-

високият жизнен стандарт е виден в общества, изградени върху либерални ценности, демокрация и лична свобода и права, включително икономическа свобода. В този смисъл либерализмът побеждава.

Разбира се, пазарите не са свършени извън моделите, посочени в учебниците. Дори либералите допускат намеса и регулиране в случай на необходимост. Пазарните сили трябва да се възприемат като инструмент, който работи в подходяща рамка, а не като божествена сила. Но като инструмент пазарните сили отразяват общия резултат от обединените усилия на много хора. Следователно този инструмент е много демократичен и намесата трябва да бъде повече към осигуряване на благоприятните възможности от свободния пазар, отколкото към борба срещу същинската роля на пазарните сили. И учебниците, и волята на хората ни казват, че потребителят е цар. Ако царят притежава мъдрост, достатъчно знание и строги нравствени ценности, той би трябвало да управлява мъдро.

## КЪМ КРИТИЦИТЕ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА: СВЕТОВНАТА БЕДНОСТ ИМА НУЖДА ОТ ПО-МАЛКО АТТАС И ОТ ПОВЕЧЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

Сесилия Малмстрьом

Защо концепцията за свободна търговия е толкова предизвикателна? Кой са въпросите на международните срещи - като правителствените срещи на СТО в Сиатъл, срещите на ЕС в Ница и Гьотеборг и на Г8 в Генуа, - които карат младите хора по света да протестира срещу явление като глобализацията? Някои от протестиращите били "професионални демонстранти", чието политиканстване е само претекст, за да оправдаят хулиганското си поведение. Не е справедливо обаче да се поставя подобен етикет на всички протестиращи. 30 000 мирни демонстранти участваха в срещите на ЕС в моя роден град, повечето от тях - членове на антиглобалисткото движение, на екологични организации, църкви или групи за човешки права, една широка коалиция - от АТТАС<sup>1</sup> до Световния съвет на църквите. Тези групи използват вниманието на медиите, насочено към срещите, за да покажат убедително своето неодобрение на свободната търговия, на ЕС, на капиталистическата система или да изразят своето безпокойство от затворените граници, от екологичните проблеми или от дълга на Третия свят. Основният обект на критика изглежда бяха либералната система и финансовите пазари, представени като абстрактно зло, което трябва да бъде овладяно.

Хората в неравносечно положение в собствената си страна или извън нея са обект на либерален политически интерес. В тийнейджърските си години аз се включих в Либералната партия в Швеция, защото ме завладя посланието за свобода на личността и за социална отговорност. На тази възраст имах ясна представа за света и участвах в инициативи за международна солидарност. Шведската либерална партия *Folkpartiet* твърдо отстояваше демократичните ценности по света и необходимостта от подпомагане на по-бедните страни - да се развият в демократични и икономически стабилни общества чрез помощи и търговия.

1. Association for the Taxation of Financial Transactions for the Aid of Citizens - Асоциация за облагане на финансовите транзакции в полза на гражданите. Съкращението АТТАС е и намек за "атака" - бел. б. ред.

*Folkpartiet* ме привлече с продължителното отстояване на либерални приоритети, като подпомагане на човешкото развитие, човешки права, свободна търговия, политика на даване на убежище, членство в ЕС.

Либералната партия имаше конкретни идеи как да се изгради един по-добър свят чрез фокусиране на вниманието върху икономическото развитие, демокрацията и човешките права. Това бе в ярък дисонанс с политиката на левите партии, които гледаха на света като на класов конфликт. Шведската комунистическа партия винаги е била против участието на Швеция в различни международни организации като ЕАСТ<sup>2</sup>, Партньорство за мир, ЕС и др. Според левите икономиката трябва да се развива не чрез международно сътрудничество и свободна търговия, а чрез стриктни бариери, протекционизъм и квоти.

Демонстрациите по време на международните срещи, както и общественият дебат, показват, че нараства тенденцията сред младите хора да протестират срещу трудности в областта на международната солидарност, опазването на околната среда и неравенствата в световен мащаб. Всички ангажирани в политиката ще приветстват такова отношение, тъй като еднакво споделят общото безпокойство, че въпреки прогреса в света все още съществуват бедност, нищета и нарушаване на човешките права. Световното разпределение на блага става все по-неравномерно. Протестите и общественият дебат винаги глобализацията за тези несправедливости.

Множество групи произлязоха от антиглобалисткото движение. *ATTAC* се оформи като един от най-ярките критици на икономическата глобализация и привлече млади хора и политически ангажирани от цял свят. Предложението на *ATTAC* за глобална промяна се състои във въвеждането на данък върху финансовите трансакции на световните капиталови пазари, т. нар. данък на Тобин - по името на неговия автор, Джеймс Тобин (*James Tobin*), лауреат на Нобелова награда. Смисълът на данъка на Тобин е да спира спекулативния и понякога ирационален и дестабилизиращ приток на капитали и да набира средства за преодоляване на недостатъците на глобализацията. Завишеното регулиране, затварянето на границите, контролът на свободните пазари и по-малко свободна търговия звучат като аргументи на марксизма в нови дрехи. Нека анализираме тези аргументи.

### Самият Тобин не вярва в полезността на данъка

През 1972 г. Тобин предлага идеята за общ, световен данък върху финансовите трансакции. Главният редактор на френския вестник "*Le Monde*

2.Европейска асоциация за свободна търговия - бел. б. ред.

*Diplomatique*" Игнасио Рамоне възобновява идеята, като подема инициатива, довела до създаването на *ATTAC*. Движението предлага облагане на всички финансови трансакции с данък от 0,5 %, който да се използва за "общото благо" - като например плащането на дълговете на Третия свят. За жалост данъкът на Тобин не е приложим. За да почне да се събира, всяка държава в света трябва да приеме идеята и да се изработи механизъм за контрол на световно ниво. Целта е да се избегне възможността някои държави да се обособят като "данъчен рай". От предишен безуспешен опит с банковата дейност в офшорни зони знаем, че икономическите и политическите реалности възпрепятстват постигането на тези идеалистични цели. Още повече, че данъкът на Тобин може да се окаже икономически неефективен. Той не би спрял флукуациите на пазара, които са резултат от разнообразни влияния. Рисковите инвестиции, често насочени към бедни държави, ще се окажат по-скъпи. Самият проф. Тобин не смята, че глобализацията е зло. В своята статия "Финансова глобализация" от 1998 г. той пише: "Глобализацията на финансовите пазари, либерализацията и дерегулирането на международните финансови трансакции в известен смисъл допринасят за икономическия прогрес в развиващия се свят." Г-н Рамоне и неговият колега Бернар Касен не виждат предимства в глобализацията. Те искат да ограничат потреблението и лансират т. нар. "локализиране", т. е. всички стоки да се произвеждат и потребяват на местно ниво. Това са ненавременни предложения, които поставят въпроса как подобна формула би се отразила на "азиатските тигри" и какво би правила Япония с незначителното си собствено производство на селскостопанска продукция и храни. Държави като Северна Корея и Куба показват заблудата от политиката на изолация. Ограничаването на търговията не води до просперитет и демокрация.

Учудващо е, че тези, които протестират срещу глобализацията, защитават един икономически модел на европейската Обща селскостопанска политика (ОСП). Френският фермер Жозе Бове, член на *ATTAC* и опонент на глобализацията, е добре известен с протестите си срещу Макдоналдс. Негово е предложението селското стопанство да се регулира изцяло - чрез фиксирани цени, производствени квоти и високи мита. Той се противопоставя яростно на свободната търговия и смята, че Третият свят трябва да се самозадоволява със селскостопанска продукция.

Способи за укрепване на демокрацията и на икономическото развитие обаче могат да се намерят в отдавнашни либерални предложения. Отворените пазари, свободната търговия и сътрудничеството водят до развитие. Глобализацията е по правило позитивна за целия свят. Тя води до икономическо развитие, растеж, иновации, демокрация и до взаимна зависимост. Все повече хора се убеждават в предимствата на отвореното

общество и свободния обмен на стоки, капитали и информация. Положителните промени в технологиите, новите идеи и култура също са резултат от глобализацията.

Доста държави все още ограничават демократичното развитие и по цял свят тече информация за нарушаване на човешките права. Например учащите се в Китай и защитниците на човешки права могат да изпратят до света своето послание чрез Интернет - един механизъм, който властите отчаяно се опитват да контролират. Тъй като Китай все по-активно участва в световната търговска система и в международните форуми, все по-трудни ще става опитите на властите да спират демократичните процеси. За кратко време могат да бъдат организирани масови протести срещу екзекуциите в САЩ или срещу правното предизвикателство при употребата от правителството на Южна Африка на медикаменти против СПИН. Самото антиглобалистко движение използва средства и технологии, които принадлежат на глобалния свят. Чрез Интернет организации като *АТТАС* са в постоянен контакт със своите мрежи и организират своите походи.

Тъжна е констатацията, че все още много хора не могат да се възползват от предимствата на отворения свят. Едната от причините е недостатъчният световен търговски обмен. Богатите държави са поставили несправедливи ограничения в споразуменията за свободна търговия. Европейската Обща селскостопанска политика има много недостатъци и търпи реформи. Тя е не само скъпоструваща и непрозрачна, но и оказва по-скоро помощ на производителите, отколкото на потребителите. Средствата за ОСП невинаги се разходват правомерно и в нея не са сериозно застъпени въпроси, свързани с животните, екологията и безопасната храна. Затворените граници на ЕС и САЩ - под формата на високи мита за селскостопанската продукция - забавят динамичното развитие на Третия свят, което би се ускорило, ако се формират конкурентни цени.

Финансовата помощ за фермерите в ЕС съставлява почти половината от общия бюджет. Продукти от Третия свят не излизат на европейския пазар заради мита, квоти и други механизми за манипулиране на пазара. Освен това ЕС субсидира износа на своите фермери. Това води до дъмпинг на световните пазари чрез изкуствено занижена стойност и създава още по-големи трудности за фермерите от Третия свят да реализират своята продукция.

Осъществяването на същинска свободна търговия ще интегрира развиващите се страни в световната икономика. Но именно срещу посочените области и части на света ЕС предприема най-протекционистки действия, като поддържа високи мита и бариери.

Ускоряването на свободния търговски обмен и радикалната промяна

на ОСП ще помогнат повече на развиващите се страни, отколкото данъкът на Тобин. Премахването на търговските бариери води до увеличаване на конкуренцията и предлага на хората повече и по-евтини алтернативи. Концепцията за затворените граници никога не е била компонент на сериозната финансова политика, която да осигури в дългосрочен план свобода и просперитет. Протекционизмът и завишеното регулиране не са изходът. Както не водят до положителни промени и яростните протести и хвърлянето на камъни.

Либералното движение можеше да оформи новото активно политическо поведение на младите хора. Либералите мислеха, че битката е спечелена и свободната търговия се приема като нещо позитивно. Какви глупци сме били! Днес *АТТАС* и други отклоняват дебата за международната политика и икономическото развитие, като представят свободната търговия като зло. Политиците, журналистите и други, които формират общественото мнение, не съумяха балансирано да представят дискусията за финансовите пазари и оставиха в съзнанието на хората образ на жестоко и стремящо се към печалби чудовище, което иска жертви от политическите лидери.

### Създаването на Крепостта Европа?

Една критична оценка, направена наскоро във връзка с форума на Америка в Квебек, е насочена към политиците, които създават условия за свободно движение на стоки, но не и на хора. Тази критична оценка не е безпочвена. Създадени са условия за свободен търговски обмен, свободно движение на стоки, капитал, услуги и идеи, но има ли наистина свободно движение на хора?

ЕС измина дълъг път в създаването на условия за гражданите на Европа да пътуват, работят, учат, живеят и дори да гласуват в различни страни, членки на ЕС. От дълго време те преговарят по политиката на емиграцията и ползването на убежище. Европейският парламент и Европейската комисия поеха инициативата да изработят общ подход. Страните членки ревностно защитават своите граници с мотива, че това е въпрос за национален суверенитет, като някои практически затвориха границите си.

Женевската конвенция се прилага в ограничен вид дори и в моята страна, Швеция, която от историческа гледна точка провежда правилна политика на ползване на убежище. Различните интерпретации на Женевската конвенция в ЕС възпрепятстват хармонизирането на процедурите за прилагане на такава политика. В този смисъл приемаме като условни случаите, когато се дава или не убежище.



Почти всекидневно четем материали за кораби с хора, които търсят убежище в Европа. Границите на ЕС се "атакуват" непрекъснато и липсата на обща - конструктивна и принципна - политика води само до използването на рестриктивни мерки от страните членки. Контрабандата с хора трябва да бъде порицана. Незаконно е да се укриват бежанци и превозвачите трябва да знаят кого превозват. Като допълнение страните - членки на ЕС, изискват входна виза от гражданите на поне 136 държави. Визовият режим трябва да се промени. Невъзможността да се влиза по легален начин в страна членка неминуемо ще доведе до контрабанда.

Търговията с хора, включително и със статут на бежанци, трябва да се наказва. Жизнено необходимо е засилено сътрудничество между Европол и страната, от която произхождат имигрантите. Налагането на тежки глоби на въздушните превозвачи, чиито пътници са без всичките си редовни документи, е жестоко и нелепо. Това може да доведе до безконтролна дискриминация, която да лишава бежанците от възможност всеки техен случай да бъде решаван адекватно. Ясно е, че бъдещето на тези хора не трябва да бъде отговорност на превозвачите. Европейският парламент осъди тази практика, но има много малка формална власт да влияе на миграцията. Да се търси убежище, не е престъпление, това е основно човешко право. ЕС трябва да координира политиките си на миграция и даване на убежище като морална отговорност да помага на онези, които са подложени на преследване и диктатура.

Разбира се, не всички, които напускат страната си, са субект на Женевската конвенция. В същото време не е престъпление да напуснеш собствената си страна, ако не намиращ начин да живееш в нея. През първите десетилетия на миналия век милиони европейци напускат страните си в търсене на по-добро бъдеще. Благодарни сме на Америка за това, че прие емигранти, някои от които се развиха като успешни предприемачи.

В близко бъдеще ЕС ще се нуждае от милиони квалифицирани и неквалифицирани работници. Демографското положение се променя в значителна степен. Има забавяне в прираста и застаряване на населението. Разширяването на ЕС няма да е достатъчно да запълни липсите. Трябва да се обърнем към хора, които имат смелостта и предприемаческия дух да напуснат страната си и да търсят по света по-добро бъдеще за себе си. Те трябва да имат правото да търсят работа в Европа и ние сме тези, които трябва да изработят обща система на "зелени карти". Смесицата от култури, традиции и опит е полезна за всяко общество.

Важен либерален принцип е, че хората трябва да могат да се движат свободно и че в дългосрочен план всички трябва да се стремим към свят без граници, дори и това да е непостижимо в кратки срокове.

Поради вътрешен натиск, ксенофобска политика и липса на политическа смелост политиците често изглеждат неспособни да решат по конструктивен начин тези важни въпроси.

Като либерали ние споделяме безпокойствата на младите хора, които участват в *ATTAC* и в други подобни организации по света. Те искат един по-справедлив свят, в който богатството, демокрацията и свободата да са разпределени по по-честен начин. За съжаление много от тях използват марксистка реторика. Вместо това някои биха могли да бъдат много добри либерали. Ние трябва да им предложим алтернатива, либерално решение. Коментарът за неравенствата в света е сложен и труден, но със сигурност не е свързан с политиката на повече протекционизъм, по-малко международно сътрудничество и по-малко европейска интеграция. Ако наистина искаме отворен свят, необходимо ни е обратното: повече свободна търговия, отвореност и истинска свобода за движението на човешки същества.

Принципите на пазарната икономика, свободната търговия и частната собственост доведоха до подобряване на условията за живот навсякъде по света. Това беше вярно в началото на индустриализацията, вярно е и сега. Това не означава, че трябва за всичко да разчитаме на пазара. Необходимо е международно сътрудничество, за да се формулират и установят общи правила. Тези правила трябва да предотвратяват експлоатацията на хората и на околната среда. Либералната политика води до еманципация и икономическо развитие, а не до изолация и затворени граници като алтернатива.

## ОТСТОЯВАНЕ НА УНИВЕРСАЛИЗМА<sup>1</sup>

Анеми Нейтс-Ойтебрук

Докато в днешно време предизвикателствата на глобализма, критиките към него и неговите най-ревностни застъпници се отличават с връщане към старите идеологеми, то заслужава да се помисли над това, какво всъщност ни предлага либерализмът. Бих желала да споделя някои свои мисли относно следния въпрос: Какво предлагаме днес ние, либералите? Дали това е неизменен и следователно задължителен подход към съвременните световни проблеми, или пък нямаме какво друго да предложим освен една разводнена форма на природозащита, една смекчена социалдемократия, един разреден консерватизъм или някакъв трети, ревизиран подход?

Имайки зад гърба си повече от половин столетие, сега съм в състояние да дам сравнително задоволителен отговор на този въпрос. Сигурно не е нужно да споменавам, че не беше такъв случай, когато за първи път станах либерален активист. В онези години либералните ми убеждения се базираха повече на разума, на една склонност, породена от възпитанието, подхранваха се от брака ми с либерал и се заздравяваха от приятелството и симпатията ми към много други либерали. Моят либерализъм беше едно състояние на ума, изразено така добре от Гладстон и гравирано върху пиедестала на неговия бюст на входа на залата на Националния либерален клуб: *"Консерватизмът е недоверие в хората, определяно от страх. Либерализмът е доверие в хората, определяно от благоразумие."*

В основите на либерализма е доверието в хората. Логично следва въпросът: Нима само либералите имат доверие в хората? Разбира се, това не е така. Нито пък либералите са единствените, които заслужават доверие, още по-малко - самообявилите се либерали. Въпреки всичко, нито една друга идеология не се основава до такава степен на доверието в хората, както либералната. Всяка идеология, която се основава на трансцендентален светоглед, предполага подчинението на човека пред определен велик проект, създаден от други. Независимо дали този проект ще има религиозна същност, или неговата цел ще бъде реализиране на определен създаден от

човека план, така или иначе се прави опит проектът да бъде наложен на хората и от тях се очаква, или просто биват принуждавани, да му се подчинят. Идеологии от този род отричат фундаменталната свобода на хората да управляват сами собствения си живот или позволяват това само в определени тесни граници.

Въпреки твърденията на Франсис Фукуяма, за либералите няма универсален проект, трансценденталност и безвъзвратност на историята. Либералите поверяват на хората задачата да определят собствения си живот, своите общности и общества и очакват да бъдат гласувани същите отговорности и на тях самите. Именно този своеобразен подход е най-подходящ за политическите и икономически предизвикателства, пред които сме изправени в епохата на икономическа глобализация.

Трябва ли да подчертавам голямата привлекателност на великите проекти? Нека споменем само социализма, който в доста смекчената си форма на левица (наречена *la Gauche* на френски и *New Labour* на английски) все още е действен, въпреки всички доказателства за провала, който е претърпял в най-новата си история. В разговор с мен Михаил Горбачов сподели, че на Русия щеше да й провърви доста повече, ако през 1917 г. революцията беше спряла през февруари, вместо да прерасне в Октомврийска революция. И той в действителност е прав, но представите, пресъздадени от Айзенщайн<sup>2</sup>, преобладават и до ден-днешен. Въпреки всичко днес по целия свят се срещат редица общопризнати социалистически правителства, като например Новите лейбъристи във Великобритания, които в икономическите и в политическите си програми застъпват определено либерални идеи. Великобритания ни дава пример за абсолютната неприложимост на консервативните идеи и за опита на консервативните партии да си присвоят неолиберални икономически стратегии. За съжаление консерваторите до днес не успяха да се съобразят с либералните социални и културни промени и не дават на партията си нищо освен празно идеологическо пространство.

Тъй като либералните убеждения се основават на доверие в хората (определяно от благоразумие), основната нагласа е нагласата на доверие към мъжа и жената, към всеки един мъж и към всяка една жена, навсякъде по света. Такъв политически подход също така поверява на всяка жена и на всеки мъж правото, задачата и отговорността да определят собствения си живот и не ги подчинява на предварително създадени проекти или планове. Това начинание никак не е лесно. По пътя му съществуват редица

1. Адаптирано от нейна лекция, изнесена на Четенията "Исайя Бърлин 2001", на 25 юни 2001 г.

2. Сергей М. Эйзенщайн (1898 - 1948) - съветски театрален и кинорежисьор, възхвалил Октомврийската революция в свои филми - бел. б. ред.

препятствия и някои от тях се състоят от собствените ни пристрастия и предразсъдъци. Тук мога да дам за пример отношението ни към развиващите се страни и да започна с един анекдот.

Миналата година, по време на последната ми среща с опозиционния камбоджански лидер Сам Рейнзи, той ми разказа една история, която показва правотата на моята теза. Докато Сам Рейнзи обикалял света, за да разговаря с камбоджански емигранти, срещнал в Нова Зеландия един камбоджански фермер, който твърдял, че Камбоджа някога е била една от най-богатите страни. "Страна, която има всичко", казал той, "плодородна почва, гъсти гори, дивеч, скъпоценни камъни, таланти хора, забележителна история и култура. Комунизмът отне всичко това на хората и днес Камбоджа и камбоджанците живеят в бедност и мизерия. Нова Зеландия има само ливади и пасища, но Нова Зеландия и новозеландците са богати и това е така, защото са свободни." (Бих могла да добавя "и защото един просветен министър-председател от лейбъристите, Майк Мор, превърна Нова Зеландия в най-либерализираната страна в света", но не трябва да се отклонявам толкова). Фермерът е изразил една велика истина, а именно, че в свободата на индивида се крие ключът към развитието и този ключ е универсален. Може би това би се сторило на някои наивно, може би някои биха го отхвърлили, преди още да съм довършила изречението.

Нека помислим отново. Либерални президенти като Абдуллах Уейд от Сенегал и Чен Шуи Биан от Тайван, либерални лидери като Сам Рейнзи и много други като тях рискуват живота си, отиват в затвора, защото заявяват, че свободата е привилегия не само на онези, които са на власт. Те не само отстояват този си възглед, те предприемат действия в съответствие с него и поради тази причина са преследвани и срещат яростната съпротива на властта.

Аз, както и много други, дълго време смятах, че основните граждански свободи, като свобода на словото, на организиране и на убеждения, икономическата свобода и политическата свобода, не са основни права, а така да се каже, луксозни права, и тяхното реализиране следва реализирането на жизненонеобходимите права, като правото на защита от глад, на подходящо жизнено равнище и образование. Защо съм си мислела, че свободата е основно право за мене и моите сънародници, но не и за онези, родени по други точки на света? Защо не съм прозряла по-рано, че не свободата произтича от развитието, а тъкмо обратното, развитието произтича от свободата?

Не може да ни служи като извинение схващането, което все още преобладава: "Първо развитие и чак след това (евентуално) свобода". Това убеждение, което служи най-вече на властта в развиващите се страни, обяснява в значителна степен големия провал на западните помощи за

развитие. Има един предразсъдък и едно пристрастие, от които би трябвало да се освободим и те са, че свободата, индивидуалната инициатива и гражданските свободи са резултат от развитието. Трябва да се освободим от илюзията, че първо е нужно развитие. Трябва да разпространяваме и да внушаваме убеждението, че свободата, индивидуалната инициатива и гражданските свободи са същинските инструменти на развитието.

Демокрацията и законността са същностна предпоставка за осигуряване на условия, в които да процъфтяват свободата, индивидуалната инициатива и гражданските свободи. Поради тази причина трябва да се настоява за установяването на демокрацията и законността във всички страни. В днешно време сме свидетели на нарастващо признаване на универсалността на основните човешки права, но това все още не означава, че тези права се зачитат и приемат навсякъде. Самият факт, че в Либералния интернационал членуват повече от осемдесет партии, от повече от седемдесет страни, потвърждава това нарастващо признаване на основните човешки права, но битката далеч не е приключила.

Нека вземем за пример положението на жените. Цели култури и религии не признават на жените основни човешки права. Миналата есен Ясма Яхангир, лауреат на Наградата на Либералния интернационал, сподели с мен, че съдбата на жените в Афганистан и Пакистан е ужасяваща и непрекъснато се влошава.

Кой народ би рискувал геополитическите си интереси и достъпа си до суровини и би се обявил против съществуващото положение на жените от Саудитска Арабия или Иран? Факт е обаче, че Европейският съюз накара правителствените представители в Съвета за сътрудничество в Персийския залив да признаят, макар и под формата на една декларация, равенството на мъжете и жените, което беше напредък в това отношение. Нарастващото признаване на смисъла на индивидуалната свобода спомага за утвърждаването на либералната политика. Всяко забавяне на това признаване застрашава нейното развитие. Още по-важен е фактът, че то е заплахата и за мирното развитие на човечеството.

Съществуват множество такива спънки; някои от тях стават пред очите ни в тази част на света, в която живеем - например "третият път", който представлява консерватизъм, замаскиран като социализъм, за да задуши либерализма. Дали да споменавам ирационалното отричане на свободната търговия?

Сигурно мнозина от вас са наблюдавали репортажите от Гьотеборг и Генуа, видели са насилието по улиците и най-вече хилядите мирни млади демонстранти антиглобалисти. Уважавам мирните демонстранти, но не

преставам да се учудвам, че тези протести толкова много приличат на протестите от времето на моята младост. Либерализмът е изправен пред опасността да бъде сразен от това разрастващо се протестно движение, освен ако не успее да намери интелигентен отговор. Би трябвало да се стремим да избегнем две грешки. Първата е да започнем да викаме заедно с тълпата, макар и по малко по-цивилизован начин.

Пример за това е мазохизмът на Европейския съюз. Защо трябва хората да подкрепят една институция, когато нейните ръководители не престават да я наричат неефективна, недостатъчно прозрачна, с недостатъчна отчетност, страдаща от демократичен дефицит и т.н.? Не бива да се учудваме, че ирландците си останаха у дома или излязоха на улиците, за да кажат "Не, благодаря!"<sup>3</sup>.

Втората грешка е да се занимаваме с играчите, а не с топката. Да нападаме противниците, демонстрантите, а не техните аргументи. Повечето демонстранти са манипулирани от стари левичарски групи, които бяха заспали зимен сън, но сега се появяват пак, подушвайки нови битки.

Като обвиняваме демонстрантите, ние няма да отстраним аргументите им. Младите хора са най-вече загрижени за огромната разлика между развитите и развиващите се страни. На тях им се казва, че пазарната икономика, търговията и капитализмът носят вината за това положение на нещата. Либерализмът се асоциира с всяко едно от тези понятия, и с право, защото те са инструменти на развитието. Оттук крачката към критикуването на либерализма е само една. Ние не бива да се дистанцираме от тези неща, които с право наричаме инструменти на развитието, а трябва упорито и постоянно да подчертаваме, че те са само "инструменти на развитието", а развитието е това, което единствено има значение. Трябва да добавим също, че те не са достатъчни да осигурят устойчиво политическо развитие и че развиващите се страни се нуждаят и от демокрация и законност.

В качеството си на международно движение Либералният интернационал трябва да продължи да поддържа връзката си с политическите партии и с техните лидери в развиващите се страни. Ние трябва да продължаваме да се събираме и да работим там, с местните партии и лидери. Онова новопоявило се протестно движение не е единствената заплаха за политическия либерализъм. Друга заплаха представляват хората от различни страни, които отхвърлят самото понятие за универсалност, които вярват в културната, лингвистичната и етническата чистота и които разпространяват мнението, че културите, езиците и нациите трябва да бъдат затворени и в никакъв случай да не се смесват, тъй като ще изгубят своята идентичност

3. При референдума за присъединяване към евро-зоната - бел б. ред.

и автентичност. Не е нужно да подчертавам, че и двете страни чудесно се обединяват в единен протест срещу глобализацията.

Нека още веднъж да заявя: двете грешки, за които стана дума, трябва да се избегнат; но поне на теория отстояването на универсализма, на откритостта, на мултикултурното и мултинационалното сътрудничество би трябвало да са по-лесни. Последните събития в Северна Ирландия и Македония показват колко трудно се преодоляват вековни предразсъдъци, дискриминация и разделение. Това се отнася и за Европа. То е в сила и извън Европа, например в Индонезия или в Централна Африка. Причината за тези трагични събития лежи не в отвореността или в универсализма, а в липсата на отвореност и универсализъм. Не можем да виним глобализацията, а липсата на перспектива отвъд собственото ни село, собствената ни общност, населено място, религия, етнически произход и език...

Отстояването на универсализма е наш приоритет.

Опитах се да покажа, че либерализмът предлага един уникален, съществен и незаменим подход към решаването на световните проблеми, защото се основава на доверието и защото поверява на хората правото и съдбата да определят собствения си живот и своите общности, защото счита, че индивидуалните свободи и индивидуалната инициатива са незаменими инструменти на развитието. Също така се опитах да покажа, че този подход има универсална валидност, дори да не е универсално приет. Посочих редица заплахи, които стоят пред либерализма в Европа и на други места по света и показах как според мен трябва да се противодейства на тези заплахи. Битката за либерализма далеч още не е спечелена, но тя е битка, която си струва да се води, защото означава признаване на универсалното право на индивидуална свобода.

## СВОБОДА И ОТГОВОРНОСТ ОТ ХОЛАНДСКА СОЦИАЛЛИБЕРАЛНА ГЛЕДНА ТОЧКА. СОЦИАЛЛИБЕРАЛНИ ВЪПРОСИ В ГЛОБАЛИЗИРАНИЯ СВЯТ<sup>1</sup>

Лузевиз ван дер Лан

Мнозина политически наблюдатели следиха с определено възхищение размириците в Сياتъл по време на годишната среща на Световната търговска организация на 30 ноември 1999 г. Въпреки осъдителното насилие на някои, имаше нещо революционно, дори вдъхновяващо в начина, по който хората и местните организации атакуваха властта на правителствата и индустрията. По-рано същата година, "Бъргър Кинг" бяха принудени да затворят един от ресторантите си в едно израелско селище в палестинските територии заради е-мейл, изразяващ недоволство и предизвикал порой от подобни писма към ръководството на компанията. През февруари 2000 г., когато "Уорнър Брадърс" заплашиха да закрийт частните интернет-страници за Хари Потър заради нарушение на авторските им права, феновете на Хари Потър толкова се разгневиха, че организираха световен бойкот на продуктите на "Уорнър Брадърс".

Когато хората нападнат установената власт и особено когато успеят да предизвикат промени, това звучи като музика в ушите на либералите. Либералите имат определено недоверие спрямо властта. Единственият начин да се намали тенденцията властта да корумпира, е гарантирането, че тя се дава временно, контролируема е и може да бъде отнета от онези, върху които се упражнява. Точно този тип гаранции липсват в днешния глобализиран свят.

Все повече и повече решения се вземат на онези равнища на властта, които са много отдалечени от гражданите - не само в конституционно, но и в географско отношение. Съветът на министрите на Европейския съюз

1. В тази статия са използвани материали от едно скорошно издание на "Sociaal-liberalisme, pragmatisme en radicale democratisering: het D66 debat", от Dennis Hesseling и Herman Beun, in Een Vierde Weg? Links liberalisme als traditie en als oriëntatiepunt, 2001 (VUB Press). Изразявам благодарност на авторите за тяхната подкрепа.

е регионален пример за орган, върху който не се упражнява демократичен контрол, особено в областта на селското стопанство, външната политика и борбата с престъпността и чиято власт силно влияе на ежедневието на европейските граждани. Въпросите на селскостопанската политика на Европа, която представлява повече от една трета от годишния бюджет, се решават с квалифицирано мнозинство, без участието на какъвто и да е парламент, бил той национален или Европейски, който да повлияе на тези решения. Същото е положението и на глобално ниво в Световната търговска организация, в Г7 и в редица агенции и други институции (квази-автономни неправителствени организации). Това са институции, които вземат решения, влияещи върху живота на хората, без да подлежат на демократична отговорност. Много често, като умишлено изглеждат мъгляви за своите критици, институции като Световната търговска организация отказват да вземат участие в един по-широк демократичен дебат за техните функции и цели.

Решенията, които се вземат от тези органи, включително глобални споразумения като Многостранното споразумение за инвестиции<sup>2</sup> (*MAI*) и Търговските аспекти на правата за интелектуална собственост<sup>3</sup> (*TRIPS*), не би трябвало да се приемат без знанието и влиянието на хората. Затова не е учудващо, че демонстрантите искаха да се чуе техният глас по време на срещата на министрите на Световната търговска организация през 1999 г. в Сياتъл. От друга страна, алтернативите, които те предлагат, са често нереалистични и нежелателни. Истинското предизвикателство за либералите е как да се обхванат и окуражат регионалните и глобалните усилия на народите за съвместна работа, като в същото време се спазват минималните изисквания на демокрацията. Либералите трябва да са благодарни на демонстрантите от Сياتъл за това, че фокусираха общественото внимание върху тази дилема. Протестите привлякоха общественото внимание към един процес на вземане на решения, който дотогава оставаше почти незабелязан.

В началото на XXI век либералите трябва да си зададат въпроса какъв принос могат да дадат срещу предизвикателствата, пред които са изправени. Глобализацията носи със себе си един невероятен потенциал на развитие. С отварянето на пазарите и хората, и нациите работят заедно на регионално и глобално равнище. Либерализацията на световната търговия донесе не само икономически напредък, но също така сближи хората.

За Индонезия се оказва все по-трудно да отказва на гражданите си

2. Multilateral Agreement on Investment

3. Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

основни човешки права. Те могат по Интернет да се обаждат за помощ или да направят предаване на живо по CNN за нарушаване на правата им. В същото време международната престъпност, нелегалният трафик на хора и наркотици, замърсяването на околната среда и изчезването на животински и растителни видове нарастват като резултат от смалващия се свят. Хората, засегнати от тези или други трагедии, почти никога не намират средства да се борят срещу подобни тенденции.

Като се започне от руския фермер, който не може да продава добитъка си, защото Европейският съюз е направил дъмпинг с европейското свръхпроизводство на говеждо месо и го е подхвърлил на руския пазар под формата на "хуманитарна помощ", и се стигне до политиките, които не могат да получат забрана за тестовите върху живи животни за козметичната индустрия в Европа, защото Световната търговска организация не визира такова "ограничение на търговията". Хората навсякъде имат чувството, че губят контрол над живота си. Как могат либералите да продължат да поддържат либерализацията на търговията чрез СТО и европейската интеграция, ръководена от Съвета на министрите, без да изгубят своите либерални ценности?

Начинът, по който можем да се справим с тези тенденции, зависи от схващането ни за властта, от възгледа ни за хората и - особено - от това дали приемаме регулаторната роля на държавата в ограничаването на някои прекомерни икономически свободи. Точно тук либерализмът се дели на две школи - утилитарен или консервативен либерализъм, от една страна и от друга, насочен към развитие, социален или ляв либерализъм. Първият се занимава преди всичко с икономическата свобода и се основава на ученията на Лок, Хюм, Смит и американските федералисти. Тези либерали дават негативно определение на свободата: хората трябва да са свободни от ограничения и спънки, налагани обикновено от правителствата. Другата либерална школа осъзнава, че истинската свобода не може да бъде постигната просто чрез липса на ограничения. Хората също така се нуждаят от стимули да се еманципират и да се развиват. Такива представители са Кант, фон Хумболт, Джон Стюарт Мил и в днешно време - Исайа Бърлин, Карл Поппър и Ралф Дарендорф<sup>4</sup>.

За да се разберат напълно разликата и изводите по отношение на глобализацията, е добре да се знае как либерализмът се е развил в Холандия и защо холандците, както датчаните и норвежците, имат две либерални партии - десни или консервативни либерали и леви или социаллиберали.

4. За по-подробен анализ виж Een Vierde Weg? over drie vormen van links-liberalisme, Patrick Stouthuysen, ibidem.

## Кратка история на социаллиберализма в Холандия<sup>5</sup>

Освен Грузия, Холандия е единствената страна в Европа, в която кметовете не се избират по демократичен път, а се назначават от националното правителство. Холандците не могат да избират своя министър-председател. Той се назначава от кралицата. Също така Холандия е една от само петте демокрации в света, в които никога не се е провеждал национален референдум, защото конституцията не позволява тази възможност.

Това може да звучи изненадващо на мнозина. Все пак, в продължение на столетия Холандия е била една от най-либералните страни в Европа. Свободата на вероизповеданието и на мисълта са едни от основополагащите идеи на Холандската република, когато тя се създава, подобно на днешния Европейски съюз, като свободна конфедерация на независими държави - през 1579 г. С по-малко от два милиона жители по онова време, обединената република се превръща не само в икономическа, технологична и военна суперсила, играла важна роля в глобализацията на световната търговия, но и предоставя сигурно убежище на онези, които са преследвани в други страни. Неслучайно велики и по онова време оспорвани мислители като Еразъм, Спиноза, Декарт и Волтер са живели, работили или публикували своите произведения в Холандия.

В XX век холандската история има дълга традиция на прогресивно развиваща се политика. През 1966 г., по средата на "размирните 60", холандското общество силно желае демократизация и по-широко участие на гражданите в управлението. Не само дисидентите либерали и социал-демократи, но също и безпартийни се включват в учредяването на новата партия Демократи' 66 (*D66*)<sup>6</sup>. Новата партия настоява за радикални реформи. Гласоподавателите трябва да имат повече влияние върху политиката чрез конституционни реформи. Партията искаше (и все още иска) да постигне това чрез въвеждане на мерки като избираем министър-председател, избираеми кметове и по-силна връзка между гласоподавателите и депутатите в Парламента, например чрез многомандатни изборителни райони. Партията умишлено се стреми да разчупи властта на традиционните класови и религиозни сдружения за сметка на една по-широка програма за институционална реформа. *D66* участва за първи път в избори през 1967 г. Резултатът беше впечатляващ: четири и половина процента от

5. Взето частично от Интернет-страницата на *D66* с благодарност към Wilfried Derksen и Ralph de Vries.

6. По-късно апострофът бе премахнат и сега партията се нарича *D66*.

народния вот, означаващи седем от сто и петдесет места в Парламента. Роди се нова политическа сила.

### Социаллиберализмът - осите на политическата свобода

От раждането си *D66* се е опитвала да обясни мястото си в политическия спектър. Недогматичността и отказът до 2000 г. да формулира основополагащите си принципи не помагат на избирателя да си състави ясна представа за тях. Ервин Нипелс, един от основателите на партията, за първи път прави сериозен опит да създаде една диаграма, която прилагаме по-долу (фиг.1), за да покаже мястото, което социаллибералите си отреждат по отношение на другите политически течения. Едва през 1998 г. *D66* най-сетне официално приема като допълнение към името си - социаллиберали<sup>7</sup>.

|            |                 |                                   |
|------------|-----------------|-----------------------------------|
| Социалисти | Нематериална ос | Социаллиберали                    |
|            |                 | Консерватори                      |
|            |                 | Либерали                          |
| Комунисти  | Материална ос   |                                   |
|            |                 | Християндемократи<br>Консерватори |

Фиг. 1

Хоризонталната ос представлява материалната (социално-икономическата) свобода. Тази ос е най-добре познатата политическа класификация и символизира класическото разделение на ляво срещу дясно в политиката. От дясната страна на оста, т.е. с голям акцент върху областта на материалната свобода, се намират партии, за които свободният пазар е от особено значение (консервативни либерали и тачъристи). Партии, които са убедени, че държавата трябва да упражнява строг контрол върху икономиката, са по-ниско в областта на материалната свобода и се намират

7. За по-подробен анализ виж, 'Social-liberalisme, pragmatisme en radicale democratisering: het D66 debat', Dennis Hesseling и Herman Beun, in 'Een Vierde Weg? Links liberalisme als traditie en als oriëntatiepunt', 2001 (VUB Press).

от лявата страна по оста (социалдемократи, социалисти, комунисти).

Вертикалната ос символизира нематериалната свобода. Поставянето на партии по тази ос показва до каква степен те са убедени, че гражданите трябва да могат да поемат морална отговорност за своя живот. Високо на тази ос се намират партии, които са убедени, че хората трябва сами да вземат решения по въпроси като абортите, евтаназията, употребата на наркотици (социаллиберали). Партии, които имат критично отношение към узаконяването на тази материя, са по-надолу по нематериалната ос (консерватори, християндемократи).

Демократизацията съставлява част от нематериалната ос. Индивидът трябва не само да има право да решава сам за себе си как да организира собствения си живот, но също и групите и обществото като цяло трябва да имат възможност да вземат решения, които влияят на живота им. Партиите, които силно настояват за пряко влияние на гражданите върху вземането на решения, като например защитават идеята за референдум, но които също така насърчават правото на избор в сферата на здравеопазването и образованието, се намират високо по нематериалната ос. Партии, които ограничават влиянието на гласоподавателите само до един вот на всеки четири години и се съпротивляват на директното обществено влияние върху (полу-) обществени органи, са поставени ниско по тази ос. Тази последна група изглежда включва партиите, които са били на власт твърде дълго време. От друга страна, социаллибералите осъзнават, че много от дългосрочните им цели могат да бъдат постигнати само при конституционни и институционални реформи. Не случайно именно групата на либерал-демократите в Европейския парламент (*ELDR*)<sup>8</sup> винаги е била начело на исканията за реформи на европейските институции.

За съжаление и двете думи, от които е съставено понятието "социаллиберален" имат свое значение и своя политическа история. Това е позволило на някои слабо информирани партии да окарикатуряват социаллиберализма като мост между тези, които искат либерална икономика и онези, които застъпват силната социална политика. По този начин социаллиберализмът се свежда до онова, което британските "Нови лейбъристи" (New Labour) и техните приятели обичат да наричат "Третия път". Последният, разбира се, не представлява само социалисти, разбрали най-после, че социализмът не действа. "Третият път" обаче не е идентичен със социаллиберализма, защото съчетанието на пазарен либерализъм със социализъм не дава на гражданите повече автономност. В действителност, той води до подчинение от две страни - от страна на все по-силния пазар и от

8. [www.eldr.org](http://www.eldr.org)

страна на непрозрачната правителствена бюрокрация. Предизвикателството пред социаллибералите се състои не в това да прокарат мост между пазара и държавата, а да променят основно баланса на властта. Тъкмо гражданинът е този, който би трябвало да доминира пазара и държавата, а не обратно.

Социаллиберализмът е понятие, което е достатъчно само по себе си и дава възможност на индивидите сами да изберат насоките на живота си.

*"За D66 важни са хората: свободни, ангажирани, равноправни и отговорни. Ние се стремим към демократично, устойчиво и отворено общество, в което индивидуалната свобода е толкова самоочевидна, колкото и социалната сплотеност; общество, в което гражданите желаят и имат възможност да поемат отговорност за себе си и за околния им свят; общество, в което работата, развитието на личността, свободното време и грижите могат да бъдат добре съчетани. D66 активно се стреми да създаде възможности за хората да използват своите таланти и да прилагат уменията си. D66 вярва в решенията, които хората вземат по отношение на нещата, които са им скъпи. D66 упражнява практична политика и политика, ориентирана към резултати, която се основава на идеалите на партията, но без постулати или догми. Вземането на решение трябва да бъде проверимо и прозрачно... D66 желае да продължи да създава възможности за хората да правят своя собствен избор. Това е нашата демократична гледна точка, това наричаме ние социаллиберализъм."*

Това е откъс от "Философията на D66"<sup>9</sup>

## Съгласуване на глобализация и демокрация

Съвременното предизвикателство се състои в това да се приложи социаллибералната философия към глобализиран свят, в който индивидите имат все по-малко влияние върху процесите на вземане на решения, засягащи живота им. Предизвикателството е двойно, защото глобалните процеси не само намаляват влиянието на индивидите, но също така не подлежат на традиционния демократичен контрол от страна на парламентите. Минималният демократичен контрол, упражняван от парламентите върху вземащите решения глобални и регионални органи, е възпрепятстван от редица фактори.

На първо място, процесът на вземане на решения не е прозрачен. Класически пример за това е европейският Съвет на министрите, който не води протоколи, нито отчита гласовете при своите заседания. Например,

9. Пълният текст виж на Интернет-страницата на D66 ([www.d66.nl](http://www.d66.nl)).

не съществува официален документ за последната официална визита на Върховния представител Солана във Филипините, нищо, освен от статии в пресата за устна информация, дадена на пресконференция след срещата на Съвета. На второ място, националните парламенти напоследък са толкова загрижени за националните си въпроси, че отделят минимално време на сложните и непрозрачни процеси на вземане на решения от органи, които са отдалечени от тях. Това поставяне на вътрешни приоритети се подсилва от почти оправданото чувство, че е трудно за отделните страни, особено за по-малките, да повлияят на такива решения. На трето място, докато изборителните райони и националната преса се опитват да определят дневния ред на политиките, а не да отдават значимост на действията или на постиженията им, то за политиките има повече смисъл да се насочат към други проблеми. От своя страна Европейският парламент може да упражни влияние върху решения, върху които националните правителства не могат да налагат вето. И докато това се отнася за по-голямата част от процеса на вземане на решения в Европа, то решения на други международни органи изобщо не подлежат на контрол. Именно тези фактори позволиха процесите на вземане на решения да се определят от чужди органи.

Разбира се, това развитие не бе спряно от правителствата, защото онези, които имат достъп до процесите на вземане на решение, нямат интерес да споделят властта си с други. Връщайки се обратно в опозиционните кресла, би било неразумно, по чисто егоистични причини, да се признае колко много суверенитет е бил проигран без подходящи гаранции.

Очевидно е, че демократичният контрол и публичната отчетност са пряко свързани със степента, в която една институция има пряко влияние върху живота на хората. Например, може би не е толкова наложително да се приемат програми за пряко обществено участие в решенията на Общото събрание на ООН, колкото да се повиши прозрачността и отчетността на Съвета на министрите на ЕС. Той е най-точният пример за орган, който има пряко влияние върху живота на гражданите, защото приема европейското законодателство, докато в процесите на вземане на решения на този орган му липсва демократична легитимност.

Европейската селскостопанска политика, широко критикувана за високата цена, която поемат данъкоплатците, потребителите, околната среда, състоянието на животните и Третият свят, се решава от Съвета за селско стопанство с квалифицирано мнозинство. Това означава, че едно мнозинство от страни членки на ЕС може да се наложи над останалите. Но докато гласуването с квалифицирано мнозинство нормално се съпътства от паралелна законодателна процедура в Европейския парламент, то при селското стопанство случаят не е такъв. Селското стопанство ползва около



40 % от бюджета на ЕС, но нито националните парламенти, нито Европейският парламент могат да повлияят на решенията на Съвета на министрите. Това означава, че е напълно възможно да се отхвърли мнението на пет или шест страни, чиито данъкоплатци дават своя принос в европейския бюджет, без каквато и да е демократична проверка или баланс на интереси при вземането на такова решение. Странно е, че по този начин правителствата предоставят своя суверенитет на една институция, без да подсигурят възможност за преразглеждане или преоценка. Сега те плащат висока цена, която има както финансово, така и политическо изражение. Пример - когато Европейската комисия взе решение да се унищожат здрави животни, за да повиши цената на говеждото месо в Европа.

Как можем да спрем това развитие, без да се отричаме от постиженията на европейската интеграция и от глобалното търговско либерализиране? Това есе се опитва да постави въпроси, а не да даде отговори. Въпреки всичко, опитът показва, че могат да се предприемат редица стъпки към установяване на минимален демократичен контрол.

За да могат гражданите и националните парламенти да имат възможност да упражняват определена степен на контрол върху наднационалните органи, първите се нуждаят на първо място от достъп до информация, свързана с вземането на решения. Те трябва да знаят кои въпроси са на дневен ред за обсъждане и кога кои текстове предстои да бъдат приети. Институцията, която наскоро предприе такава стъпка, е Европейският парламент. До миналата година текстовете на законопроектите не бяха достъпни за широката общественост, преди да започнат да се обсъждат в комисиите, но тогава вече е късно за гражданското общество да ги коментира. Няколко либерали, депутати в Европейския парламент, инициираха промените, като публикуваха текстовете на своите Интернет-страници и това принуди Парламента да промени политиката си.<sup>10</sup> Качеството на информацията, която се дава от Съвета на министрите, все още зависи до голяма степен коя страна държи неговото председателство.

На второ място, парламентите, неправителствените организации и медиите трябва да упражнят натиск върху наднационалните органи и техните членове да обясняват и обосновават своите действия. За да се постигне това, първите трябва да бъдат информирани, добре развити и със силно влияние. Контрол от страна на националните парламенти се упражнява само върху министри от няколко страни, преди те да отлетят за Брюксел или

10. Либерлите - депутати в Европейския парламент Лузевиз ван дер Лан, Ник Клег, Дирк Стеркс, Антонио ди Пиетро и Сесилия Малмстрьом публикуваха законопроектите в [www.OpenUpEurope.com](http://www.OpenUpEurope.com) седем месеца преди Парламентът да склони за промени.

Женева. Очевидно е, че качеството на тези парламенти зависи от избирателите. В крайна сметка, избирателите трябва да изискват висококачествени депутати, които да могат да гледат отвъд днешните проблеми и да се изправят пред дългосрочните предизвикателства на глобализацията.

На трето място, вземането на решения в международните организации трябва да бъде опростено, да бъдат увеличени проверките и балансът на интереси - или да се постави такова начало там, където то липсва. Договорът за процедурите при вземане на решения от Европейския съюз отчаяно се нуждае от опростяване.

И не на последно място, трябва да се въведат публична отчетност и участие при международното вземане на решения. Нека се надяваме, че опитът на Световната търговска организация да включи по някакъв начин неправителствените организации в процесите на вземане на решения, е не просто рекламна поза за предотвратяване на демонстрации. Много неправителствени организации биха изказали ценни и верни мнения и СТО ще покаже благоразумие, ако им предостави възможност да споделят своя опит. Понастоящем, редките симпозиуми на СТО и последващите изявления за пресата не представляват искрено "посрещане на критиката". Нито пък такива козметични промени се отразяват на работата, която трябва да се извърши, за да се доведе процесът на вземане на решения до необходимите реформи и поправки.

Когато Фукуяма обяви "края на историята" - с победата на капитализма над комунизма, някои хора погрешно приеха, това четиво е отговорило и на въпросите как да оформим политическите си общества. В действителност, неговият текст не прокламира край на политическите процеси и за либералите е по-добре да се въздържат от ликуване и да не бъдат неразумни адвокати на една неквалифицирана "*laissez-faire*" неолиберална икономическа програма. Отчаяните дирения от страна на лявоориентирани правителства и от партии с нова идентичност под маската на "Третия път" (търсене, предизвикало големи вътрешнопартийни разделения) показват забележимо нарастващо напрежение в политическите процеси на процеса на глобализация. Факт е, че дебатът за политическия модел е на не повече от 120 години - от времето, когато Джон Стюарт Мил публикува "За свободата", т.е. дебатът е сравнително нов. Само актьорите в този дебат са остарели, защото са свикнали с властта и са закоснели в своето мислене. Това означава, че предизвикателствата пред либералите през XXI век са по-големи от всякога.

За социаллибералите най-очевидният и справедлив начин да се справят с тези проблеми е да дадат власт на индивидите да определят и да започнат да контролират своя собствен живот. Тази либерална реформа трябва да

се осъществи по такъв начин, че други, било техните правителства, било големи корпорации или нарко-синдикати, да не могат да вземат решения вместо тях. В свят, в който правителствата и пазарите са основни играчи, трябва да се борим за пространство, в което индивидите да се развиват свободно, но с отговорност. Не можем да позволим на правителствата да вземат властта от хората, без в замяна да им предоставят адекватни инструменти за контрол. Този контрол върху властта, за да може да функционира, трябва да има сигурна институционална основа, но също така изисква солидно образование, независими медии и пълен достъп до информация. Това са предпоставките за една силна демокрация, където индивидите имат власт над собствения си живот. Това е визията на социаллибералите и приносът им към глобалното ни бъдеще.

## ЛИБЕРАЛИЗЪМ И ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

### Грегън Уотсън

За всички предишни поколения най-големите политически предизвикателства са били локални, национални или са обхващали части от света. Дори и наречените от нас "световни войни" на XX в. са оставили незасегнати много държави. Нашето тълкуване е по-разширено, и както казва Тип О'Нийл<sup>1</sup>: "Всяка политика е локална." Днес понятието "локален" съотнасяме към понятието "глобално село".

Понятието "глобално село" беше използвано да изрази явлението "глобализация". Глобализацията се отнася до свят на взаимосвързани общности. Технологиите и изучаването на езици са нова форма на общуване. Изследователската дейност, търговията и инвестициите промениха икономическите перспективи и практики и значително увеличиха богатството. Възможността да се пътува откри нови хоризонти и форми за контакт, непостижими за нашите предшественици. Но глобализацията не дойде без последствия. Престъпни елементи изградиха глобални мрежи с такъв размер, че международната организирана престъпност се превърна в огромна заплаха. Вредите на човека върху околната среда застрашават бъдещата жизнеспособност на нашата планета. Политическата немощ и отдръпването от политиката ограничиха възможностите на мнозина да развиват способностите си, за да променят съдбата си и съдбата на своите семейства.

Това есе тълкува глобализацията през призмата на либералните идеи. И прави това върху фона на победата на една световна гледна точка над друга - свободната или социална пазарна икономика над държавния социализъм.

Тази победа намали въоръжените конфликти и даде тласък на демокрацията и върховенството на закона - фундаментите на либерализма. Във всяко общество човешките ценности са еднакви; основните човешки потребности са независими от расова, религиозна или езикова принадлежност. Предизвикателствата към човечеството изискват нов акцент и нов подход към управлението на света, който трябва да еволюира. Защо е необходимо това? Защото общностите са не само взаимоотношени, но са

1. Тип О'Нийл - конгресмен, лидер на Демократическата партия и говорител (1977-1987) на американската Камера на представителите.

и взаимно зависими. В това се корени основното предизвикателство.

### Нека да си говорим...

Това, което получаваме от природата, осигурява оцеляването на видовете. Езикът прави изключение, както смята Джордж Щайнер<sup>2</sup>. Неразбирането между хората е използвано през вековете от безскрупулни хора като повод за омраза и конфликти. Физическите бариери пред комуникацията също са ограничавали обмяната на идеи. Разпространението на английския език и на мандаринския<sup>3</sup> китайски и, в по-малка степен - на испанския, последвани от откриването на телефона, предаването на разстояние на глас и картина, забележителното развитие на Интернет, промените възможностите на човека да общува.

Някой, в единия край на света, може да говори и вижда друго в другия край, без да прави и крачка извън дома си. Документ може да бъде изпратен от Берлин до Пекин за части от секундата. Героите на Дисни и Покемон се харесват на децата на изток и на запад, обединяват ги и тегобите на техните родители. В наши дни ограниченията в общуването се налагат не толкова от липсата на транспорт, колкото от необходимостта от инвестиции в мрежи и хардуер и от езиково обучение. Тези инвестиции трябва да бъдат приоритет за либералите.

Рано е все пак да триумфираме. Колкото и далновидни за своята епоха да са били създателите на есперанто, в наши дни малцина вярват, че развитието му оправдава очакванията на неговите създатели. Липсата на общ език остава бариера пред установяването на хармонични отношения между много хора.

Нуждите на глобално управление ще изискват по-обширна комуникация, точно както и защитата на нашето културно наследство ни принуждава да се борим срещу тревожния вече упадък на езиковото многообразие. Големи усилия ще изискват и межкултурните отношения. Шокиращото разпространение на расовата ненавист в много страни е основна пречка за мирното общуване.

### ...и да работим заедно

Опитът на либерализма в Европа през XVIII, XIX и XX в. показва, че ако нашият свят е наистина едно населено място, повечето от неговите

2. Джордж Щайнер - интелектуалец, лингвист и писател ("Вавилонската кула")

3. Официалният език в Китай - страната с огромен брой диалекти и наречия - бел. б. ред.

състоятелни граждани ще се шокират от степента на бедност и мотивацията за саможертва в името на "шанс за живот за всички", както се изразява Ралф Дарендорф<sup>4</sup>. От общо 6 милиарда души население на нашата планета половината живеят с по-малко от 2 евро на ден и 800 милиона всяка вечер си лягат гладни. Данните на Световната банка показват, че 80 % от населението на света разполага само с 20 % от БВП. Нещо повече, към 2025 г. населението ще се увеличи с 1/3 и повече от 2 милиарда ще живеят в развиващите се страни. Това би създавало нестабилност. Дори и тези, които се ръководят само от личния си интерес, ще приемат думите на Джеймс Уулферсън<sup>5</sup>, че развитието се подпомага не чрез благотворителност, а чрез ефективни инвестиции в глобалния мир и сигурност.

Пазарната икономика, регулирана компетентно, е най-могъщият механизъм, познат досега, за развитие на личността. Фактът, че не сме се научили да го използваме правилно, проличава от периодичните международни финансови кризи, локалните екологични катастрофи, разпространението на болести, които могат да бъдат предотвратени, както и от страха, несигурността и безучастието на милиони хора. Водещият принцип на нашето поколение трябва да бъде приемането на глобализацията като възможност и използването на пазарната икономика като механизъм за социално приобщаване.

Неспособността на развитите страни да изпълнят целта на ООН - да отделят по 0,7 % от brutния си вътрешен продукт за подпомагане на човешкото развитие - лишава бедните от 100 млрд. евро на година. Това със сигурност ги лишава от техническа помощ и развитие на собствени възможности. Разбира се, институционалното подпомагане не заменя частните инвестиции, но ги катализира. И ако богатите държави не правят това, според Виктор Голанц<sup>6</sup> те явно предпочитат гибелта на развиващия се свят пред собствените си неудобства. А както Гълбрайт<sup>7</sup> отбелязва, помощта би била най-ефективна, ако се насочва най-напред и преди всичко към образование и особено - към образованието на жени.

Може би все пак най-голямото предизвикателство за либералите са реформите в търговската политика. Подпомагането и заемните облекчения са само палиативни мерки, ако не се осигури достъп до първостепенни външни пазари. Тарифните бариери за внос от развиващите се страни

4. Ralf Dahrendorf, лорд (р. 1929) - либерален философ, бивш германски федерален министър, бивш еврокомисар; понастоящем член на английската Камара на лордовете.

5. James Wolfensohn - президент на Световната банка

6. Victor Gollancz - основател на благотворителната организация "Война на бедността".

7. John Kenneth Galbraith - либерален философ и университетски преподавател; автор на "The Good Society".

понякога достигат до 100 %, същевременно годишните селскостопански субсидии в индустриалните държави надвишават 300 млрд. евро. При тази конфигурация развиващите се страни едва ли биха могли да се конкурират. Дори е невъзможно.

Ако либералите не приемат сребролюбието и тесногърдието на десницата, то и така наречените зелени движения търпят либерална критика за съпротивата им срещу научния и технологичен прогрес. Докладите на ООН за човешкото развитие и други подобни изследвания показват, че научните достижения са ключът към подобряване на здравеопазването и продължителността на живот, изхранването на населението и повишаване на жизнения стандарт в развиващия се свят. Науката и технологиите са важен инструмент за развитието, въпреки че липсата на добри закони, ноу-хау и инвестиции възпрепятства прилагането им.

### Човешкият обмен

Ако сега Марко Поло пътува по пътя на коприната до Китай, пътят му често ще бъде блокиран от въоръжени мъже. А Пири Реис и неговият екипаж ще бъдат върнати обратно от западноевропейските пристанища<sup>8</sup>. Схващането за национална държава през XIX и XX в. възпрепятства човешкия обмен, който оказва благотворно влияние върху съвременното общество. Страхът от нахлуване на чуждестранни орди е подклаждан толкова често и ефективно от националистите, че режимът за разрешаване на влизането в дадена страна изглежда продиктуван повече от ирационален страх, отколкото от здрав смисъл.

Все пак броят на хората, които опитват да се придвижат от една страна в друга, се е променил значително. Малкият дял от всяко общество, който търси другаде убежище, по-добро личностно развитие или форма на туризъм, остава постоянен. Там, където имиграцията не е законно разрешена, се толерира от държавата приемник по чисто икономически причини.

Сегашният дебат на Запад за имиграцията и правото на убежище е за либералите ключов тест в борбата на благоразумието срещу предразсъдъците. Най-добър пример за политически отговор може да се види в Канада, където изборният успех на либералите беше забележителен. Като отчете факта, че нулевата имиграция не е реалистично политическо решение и че имигрантите допринасят в голяма степен както за страната приемник, така и за страната, от която произхождат, канадското правителство отвори границите на държавата си за легална имиграция, за да се пребори ефек-

8. Marco Polo - италиански пътешественик; Piri Reis - турски морски капитан и картограф

тивно с незаконното движение на хора.

Като ярък контраст на този пример Европа, Япония и САЩ все още търсят адекватен политически отговор, докато някои по-бедни държави страдат от западната нерешителност и се сблъскват с бремето от масово навлизане на хора, бягащи от глад или от конфликти. И все пак развитите държави имат нужда от имиграцията за справяне с отрицателния прираст. Тези държави трябва да се ръководят поне от собствения интерес, ако по принцип им липсват милосърдие и гостоприемство. Голям страничен ефект могат да имат ефикасните мерки срещу расовите предразсъдъци и неравностойното социално положение на етническите малцинствени общности. Липсата на такива мерки ще доведе до нарастващи трудности в свят, в който богатите са малцинство.

### Международната организирана престъпност

Липсата на международно сътрудничество е най-очевидна в съществуването на международната организирана престъпност. Ако перифразирам Марк Твен, разбойниците са на половината път, преди полицаите да са тръгнали<sup>9</sup>. Международните престъпни групи извършват много доходоносни митнически нарушения, контрабанда на наркотици, оръжие и плутоний. Понякога проявяват по-голямо умение да управляват, отколкото правителствата, чиито служители са подкупни и принуждавани да им помагат. Трафикът на хора, обикновено жени и деца, използвани за сексуално насилие и педофилия, е най-новата дейност на организираната престъпност.

ООН и други координиращи органи се опитват да убедят правителствата да съгласуват своите действия чрез подобряване на сътрудничеството между полицията и националните съдебни системи. Липсата на политическа воля и изтъкването на аргументи като национален суверенитет затрудняват съвместните действия на борещите се срещу престъпността; липсата на международно признати постановления за арест, призоваване на свидетели или привеждане на доказателства са препятствия за работата на следствените органи.

Международната търговия с наркотици съставлява 8 % от световния БВП, международната търговия с хора - между 12 и 20 млрд. евро. Невъзможността чрез финансови и законови механизми да се осъществят ефективни световни мерки срещу прането на пари от такива търговии убедително показва безсилието на институциите на реда и закона. Претенциозни са изказванията на политици, с оглед печелене на избори, че

9. Марк Твен пише: Лъжата обикаля половината свят, преди истината да обуе ботушите си.

могат и ще се справят с престъпността. Това е откровена лъжа и преструвка на хора, които, в името на националния суверенитет, не са готови да защитават своите граждани.

## Околна среда

Според европейски изследователи необходимостта от световно управление проличава най-добре в областта на защитата на околната среда. Натрупаните от Международната организация за анализ на климата доказателства: намаляване на ледената покривка, повишаване на морското равнище, промени във времето, миграция на растения и животни и повишаване на съдържанието на въглерод във въздуха сочат, че затоплянето на планетата е най-голямо за последните 10 000 години. То застрашава осигуряването на хранителни, водни и други ресурси, както и ограничава възможностите на онези, които изкарват прехраната си от земята и морето, и на живеещите в тропичните и субтропични части на Азия, Африка и Латинска Америка. По ирония на съдбата хората в тези части на света имат най-малка вина за предизвиканите от човека промени в климата.

Предизвикателството е огромно и няма време за губене. Ограничаването и намаляването на растящия обем газове (въглероден двуокис, метан, азотни окиси и др.), които човекът и природата отделят в атмосферата, изисква целенасочени усилия на правителствата на всички нива във всички държави. Конвенцията на ООН по изменението на климата и свързаните с нея споразумения от Рио де Жанейро, Киото и Бон, поставиха добро начало. По известни данни САЩ са най-големият замърсител на света - там са 4 % от населението на планетата и 25 % от вредните емисии. Инициатива като Световната общност за климата, лансирана от Кристофър Лейтън<sup>10</sup>, може да осъществи крачка напред и да внуши на политиките навсякъде по света, че "оцеляване" е термин не само от военната област. Членовете ѝ предлагат мерки за енергийна ефективност и използването на устойчиви технологии за индустриите в съответните страни.

## Глобално управление

От Конвенцията по международна търговия със застрашени видове до постоянно действащия Международен съд за престъпления против

10.Christopher Layton - специалист по световна федералистика и автор на множество трудове, последен от които е "Global Climate Community" ("Общност на глобалния климат")

човечеството, световната общност търси инструменти за решаване на съвременните проблеми. Националните държави не съумяват да изработят ефективни инструменти. Правителствата не искат да признаят пред своите граждани, че властта вече не може да бъде упражнявана само с национални ресурси, че възникват нови формирания, за които е необходима подкрепа и информация.

Повечето опити да се установи световно управление имаха ограничена подкрепа и не доведоха до резултати. Едва под председателството на генералния секретар на ООН, Кофи Анан, след 50 години съществуване, Организацията започна да функционира ефективно. Международните финансови институции, които изработиха стратегии за намаляване на бедността, поставиха акцент върху политиката на включване на заинтересованите в решаването на проблема, вместо да се придържат към политика тип "Вашингтонско споразумение", при която икономическата политика се диктува на правителствата от развиващите се страни. Военни съюзи като НАТО често са ефективни в провеждането на политики, за които техните членове постигат консенсус, макар поради характера на членството често да се внася по-скоро елемент на разединение, отколкото на хармония.

Северноамериканското споразумение за свободна търговия (*NAFTA*), Организацията на американските държави (*OAS*), Организацията на африканско единство (*OAU*) и опитите за икономическо сътрудничество в Азия се оказаха полезни механизми за регионално сътрудничество и диалог. Но напредъкът е бавен и липсва ясна форма на обществено съгласие.

Безспорно най-добър пример за международно управление е ЕС, в който страните членки доброволно отдават своя суверенитет в различни области. Вземането на решение чрез директиви и рамкови регулативни актове позволява на правителствата да отговарят по-бързо на промените. Демократичен е начинът, по който Европейският парламент внимателно обсъжда законодателни и административни въпроси. От него мнозина могат да се поучат. Неусетно Западна Европа успя да изгради модел на широко-машабно правителство.

Възраженията срещу наднационалната демокрация са свързани с липсата на наднационална линия на поведение, например гражданите не се възприемат като глобални граждани, или, ако се възприемат, няма консенсус по някакъв модел за правителство, още по-малко - за модел на парламентарна демокрация. Ако това е вярно, то днес е вярно в много по-малка степен, отколкото преди едно поколение. Бремето на днешното изпитание пада повече върху онези, които отказват да се променят, отколкото върху техните адвокати.

Либералите насочват вниманието си към разпространението на демокрацията след Студената война и към нарастващото гражданско недоволство в държавите с недемократично управление. Те са за върховенство на закона, проявяващо се в прецизно оформени законови текстове. Тоталитарните правителства, които остават все по-малко, са обект на масовото недоволство на гражданите, лишени от изборителни права. Бързо се разпространява кампания за осъществяването на универсални правни норми и стандарти.

Още не можем да обявим триумфа на демокрацията в настоящия й вид. Факт е, че независимо от ефективния демократичен контрол на националните парламенти над лидери на национално ниво, той липсва по отношение на техните общи действия във формирования като Г8 и СТО. От Сياتъл до Прага, Стокхолм и Генуа се разпростира протестът срещу техните действия.

Ако приемем, че острите протести са присъщи само на група от добре обучени, добре организирани и финансирани анархисти, които са подкрепени от използващите неефективността на едно глобално управление, то към тях се присъединява и друга група от интереси - от политическите противници на капитализма до облекените в безусловни права профсъюзи. Дистанцираните от политиката също подкрепят протестиращите. Те поставят под съмнение легитимността на срещите на високо равнище и оспорват уместността на демократичните правителства, чиято власт била узурпирана или купена, с тяхното мълчаливо съгласие, от мултинационалния бизнес, който все повече бил управлявал света. Официалната реакция срещу протестите се основава на твърдението, че протестиращите злоупотребяват с гражданските си права, което може да подтикне към неправомерни действия, вместо тя да се опре на опит за осмисляне на тяхната критика.

Щом политическите лидери нехаят за общественото настроение, това ще подхранва протестите. Или, както посочи един говорител на либералите в Белгия, "повече правим политика, отколкото решаваме текущите проблеми". Острите протести ще продължават. Националните лидери трябва да са готови не само да провеждат открит диалог с обществото, но и да съобразяват политическите си решения с потребностите на гражданина от XXI век, който разсъждава национално и глобално.

По-далновидните представители на т.нар. "международно гражданско общество" разбират проблемите на националните правителства, които са изправени пред наднационални предизвикателства. Те приемат и факта, че липсва демократична легитимност на тези едностранчиви протести, и ги осъждат. Постепенно се изграждат идеи за нови форми на управление - в диалог с тези представители и с избраните политици. Този диалог обхваща

срещи на гражданското общество, които предхождат междуправителствените срещи, за да се стигне до наскоро създадената от ООН Народна асамблея. В някои области съществуват организации като "Глобални законодатели за балансирана природа" (*Global Legislators for a Balanced Environment - GLOBE*), обединяващи от десет години законодатели в областта на околната среда. Това, което липсва обаче, е демократичен легитимен международен форум с широка насоченост. Може да се използва опитът на ЕС за споделено между главите на националните правителства вземане на решения (пример - Съвета на министрите) и за директно избрани народни представители. Тогава политици и групи за натиск могат да обсъждат предложението за електронно правителство - свързване по електронен път, в нов вид парламент, на избрани представители от всяка страна. Макар и в начална фаза, подобно отстояване на универсалните демократични ценности може да има световен отзвук.

Опитите да се обособи наднационален демократичен форум може да са навременни, а може и да изпреварват събитията. Гражданите поемат контрола върху своята обща съдба - на граждани на един глобален свят. Ако държавните и правителствени глави на нашия свят имат виждане за и отношение към демократичните форми на световно управление, каквито показват създателите на ЕС, ако имат смелост и умение да убеждават своя електорат в необходимостта от него, то световното управление ще израсне съвсем естествено и извън контрола на националните политици. В което всъщност се изразява и силата на човешкия дух.

## ДА УПРАВЛЯВАМЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА. КОНЦЕПЦИИ И КРИТЕРИИ ЗА ЛИБЕРАЛНО УПРАВЛЕНИЕ

Ян-Кийс Уибенга

В зората на ХХІ век либерализмът е във възход. Поражението на фашизма в Европа и крахът на комунизма сочат либерализма като доминираща политическа идеология. Този факт се подкрепя от политическата неяснота в европейското ляво пространство. Част от партиите в него се опитват да се върнат към социалистическите идеали, а друга част се движат към центъра и към дясното. Някои от европейските социалистически партии на власт се опитват да използват по-либерален подход. Важни либерални елементи се забелязват в иначе добре дегизирания "Трети път" или *"Die Neue Mitte"*<sup>1</sup>.

Все пак предмет на това есе е друго движение, увенчало се с либерална победа - протичащият процес на глобализация. Какво е глобализацията? Едно много широко понятие. Често тя се характеризира като нови и революционни промени в международната общност и икономика. Човечеството е на прага на един общ свят, на едно общество, направлявано от информационния поток. За тази "земя на утрешния ден" някои познати социални и политически схващания ще станат несъстоятелни. Както един коментатор отбелязва, темата за националния суверенитет ще отзвучи. Териториалната държава и демократичната система ще принадлежат на миналото.

Не споделям това "силно" определение за глобализацията. Мисля, че глобализацията може да бъде видяна като положително развитие. Защо? Тъй като в същността си тя е либерална и показва, че либералната философия може да се развива в положителна посока. Глобализацията има две измерения - материална и нематериална политика. Първата представлява икономическия аспект на процеса на глобализация, специално при непрекъснато задълбочаващите се връзки на свободна търговия между националните държави; появата на международен пазар, донякъде независим от опеката на националните държави или на международни организации. Нематериалното политическо измерение се определя като

1. "Новия център" (нем.) - бел. б. ред.

онази част от процеса на глобализация, насочена към организацията на социално-политически конструкции, на концепции като човешки права, многопартийна демокрация и конституционна държава. В тези области последиците от глобализацията са много по-големи, отколкото в икономическата сфера. Така имаме още една причина да разгледаме процеса от либерална гледна точка.

Най-напред трябва да бъде ясно, че тези схващания са основна, неделима част от либерализма. В този аспект бих искал да се позова на либералните ценности и на понятието културен релативизъм. Приемат ли се нашите либерални ценности за абсолютни? Или за универсални? Философите и привържениците на културния релативизъм може да обръщат тези въпроси, но за понятията човешки права, многопартийна демокрация и върховенство на закона не може да се дебатира. Те са условия за пълноценното човешко развитие, както и за пазарната икономика като основна система в материалното измерение. Нещо повече, очевидна е връзката между икономическия аспект на глобализацията и либералните ценности. Пазарната икономика дава основа за демокрацията и човешките права и предоставя на гражданите механизми и възможности за участие в демократичния процес. Двамата аспекта на глобализацията не могат да се разглеждат отделно.

Либералното послание дава увереност в положителната посока на процеса на глобализация и в запазването на либералните ценности. Поддръжниците на тезата за "силна" глобализация ясно съзнават, че именно тя подкопава социално-политическите идеи, включително либералните ценности. Важният въпрос е как да подходим към тях в глобализиращия се свят и как да им осигурим положително развитие. За да даде отговор на тези въпроси, човек трябва да намери решение на два фундаментални проблема. Първият е дали либералните идеали са специфични западноевропейски концепции. Вторият - съществуват ли държави и общества, които не ги приемат?

Демокрацията, човешките права и модерната държава принадлежат към различни исторически периоди и места, дискуссионен е въпросът за Просвещението и Френската революция. Просвещението роди индивидуализма, по време на Френската революция се поставят основите на демокрацията и конституционната държава. Както подцифрах, съществуват страни, които не приемат тези философски разбирания, нито техните политически последици. Именно глобализацията създава предпоставки за сблъсък на понятия като демокрация, човешки права и върховенство на закона в страни, които не приемат тези либерални схващания.

Реакцията на такива страни отразява странен стремеж за пълно

заобикаляне на разнообразния глобализационен процес. Една страна или се приспособява към новите икономически и политически условия и се отваря към света, или се самоизолира. Последното е поза, която покрътително прилича на отношенията в свободната търговия между всички държави, участници в СТО. Дори и най-ревностните поддръжници на търговската либерализация налагат ограничения, водени от национални протекционистки интереси. И най-отдалечените от глобализацията - в идеологически смисъл - са принудени да избират. Китай е един пример. Не е възможно да се отклони влиянието на глобалната телевизия и на Интернет. Затова външният натиск над Китай по отношение на човешките права продължава. Допълнителен акцент се поставя с участието на китайската икономика в международната икономическа система и СТО.

Примери като китайския показват трудностите при разпространяването на либералните и демократични идеали. Единият от начините за преодоляването им е представянето на западните концепции като предварително условие за икономическо обвързване в организации като СТО. За ефективното представяне на понятия като демокрация, човешки права и конституционна държава е необходим подходът на обвързан диалог. Това е полезна стъпка, тъй като един от важните аспекти на глобализацията е сътрудничеството между различни групи. Необходим е наистина модерен подход на диалог с гражданите, било чрез интензивна комуникация по електронен път, било чрез международни групи на гражданското общество или с използването на проста форма като туризма. Либералите могат да допринесат за подобен диалог, като подчертаят значението на горните концепции и като изслушат доводите на партньорската страна. Това е най-добрият начин да тласнем напред развитието на демокрацията, човешките права и конституционната държава в глобалния свят. Сътрудничеството и диалогът са за предпочитане пред механизми като бойкот, изолация и използване на сила. Постепенно тези форми ще придобият по-голяма популярност.

Естествено, изправяйки се пред предизвикателствата на глобализацията, е необходимо нещо повече от това, да се утвърждават и разпространяват споменатите концепции. Европа ни осигурява един чудесен модел за модерен либерален проект - свободно движение на хора, капитали, стоки и услуги. Това са ключови цели за ЕС, макар още да не са завършени. Най-важното е, че практическото приложение на либералните концепции трябва да се осъществява по начин, който позволява положително развитие на глобализацията. Критериите за либерална европейска програма могат да бъдат формулирани като критерии за либерално управление. Бих искал да посоча три основни точки.

Първо, необходима е политическа реформа. Падането на Комисията Сантер през март 1999 г. показва красноречиво конституционното развитие на ЕС, за което Либерал-демократичната група в Европейския парламент може гордо да заяви, че носи най-голямата отговорност. В едно проекто-решение тя въведе понятието индивидуално порицание на комисар (споменатият комисар е госпожа Едит Кресон, бивш министър-председател на Франция). Тъй като комисар Кресон отказа да подаде индивидуална оставка и последваха и други усложнения, накрая цялата Европейска комисия подаде колективна оставка. След този скандал и след опитите за реформи от страна на европейските либерали, беше одобрена идеята за политически отчет на всички членове на Комисията пред Европейския парламент. В този контекст на политическа реформа може още да се отбележи, че либералите са в началото на един широк процес на реформи на европейската бюрократична система с цел по-голяма прозрачност. Може да се спори дали ЕС изпълнява собствените си критерии за членство, поставени пред страните кандидатки от Централна и Източна Европа по отношение на тяхната демократична легитимност, главно в прилагане на общественото участие. Политическа отчетност, прозрачност в управлението и демократичен контрол са абсолютно необходими. Те също са основни либерални ценности.

Една радикална децентрализация на ЕС би могла да бъде вторият елемент на тази програма. Повече от другите политически групи, либералите винаги са подкрепяли идеята за малка, но добре организирана изпълнителна власт. Това означава, че трябва да спрем да говорим за нови функции на институциите на ЕС. По-скоро трябва да се опитаме да популяризираме принципа на субсидиарност. Централизирани са контролът върху селскостопанската политика на ЕС и различните европейски структурни фондове. Една децентрализация би се отразила добре, дори и с оглед на настъпващото разширяване. ЕС трябва да се занимава с борбата срещу трафика на наркотици, но не и с борбата срещу престъпността на местно ниво. Трябва да се занимава с международния обмен на студенти и академични преподаватели, а не с началното образование и т. н. Ключов момент тук е продължителният диалог за начина на управление, отговорностите и компетенциите за управление на европейско ниво, които ще осигурят легитимност на демокрацията и държавата.

Борбата срещу корупцията трябва да бъде един от приоритетите на либерализма. Тежка е констатацията, че в някои части на Третия свят и в Източна Европа все още управляват авторитарни режими, но е вярно и че демокрациите, включително в страни - членки на ЕС, са засегнати от корупцията. Авторитарният режим и корупцията са тясно свързани и можем



да изтъкнем една важна либерална мисъл: отворените общества, с максимално участие на всички, създават прозрачност, която не допуска корупция. Върховенството на закона е факторът, който дава свобода на действие и изгражда стабилна рамка. Такива са и императивите на глобализацията. Нужен е стабилен баланс между материална и нематериална глобализация. Корупцията подкопава позицията и на двете.

Обсъжданите въпроси са наистина класически либерални приоритети. Но те не са загубили неотложността си нито за Европа, нито в глобален мащаб. За либералите популяризирането на тези критерии и концепции е най-важната задача в момента.

За всички е ясно, че бъдещето е в либерализма. Показва го сегашната тенденция на глобализация. ЕС е един либерален проект, който изпълнява съчетание от демокрация, човешки права и пазарна икономика. Той се определя от много хора като ярка звезда в един тъвръде мрачен свят; в него са съчетани концепции и критерии, без които нито една страна не би се справила с предизвикателствата на глобализацията.

Либералите трябва да популяризират този модел на мирно политическо и икономическо сътрудничество, основано на либерални концепции, в различни региони на света. Например Азия работи върху концепцията за пазарна икономика и докато понятието демокрация е в зародиш, плуралистичните опити за обединяване на регионалните търговски структури и инициативата за формиране на Азиатски фонд за развитие показват, че е налице тенденция към отваряне на системата. Африка е все още много далеч от либерализма и доста трябва да бъде сторено в това отношение. Промените ще настъпят само чрез възприемане на либералните принципи на търговия и помощ за развитие.

При встъпването си в длъжност (януари 1961 г.) Джон Ф. Кенеди казва: "В дългата история на този свят само на няколко поколения се е падала честта да защитават свободата в мигове на върховна опасност. Аз не бягам от тази отговорност. Аз я приветствам." Той е казал това в средата на Студената война. Тя приключи. Но разпространението на либерализма в днешно време остава голямо предизвикателство и необходимост.

## ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗТОЧНИЦИ

### ЗА ЛИБЕРАЛИЗМА

- The European Liberal Democrats  
<http://eld.europarl.eu.int/>
- The European Parliament  
<http://www.europarl.eu.int/>
- World Liberalism  
<http://www.worldlib.org>

### ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА

#### Обща информация

- Barnet, R. And Cavanagh, J. (1996) 'The Homogenisation of Global Culture'. - In: Mander, J and Goldsmith, E.(eds)(1996) *The Case Against the Global Economy and For a Turn Toward the Local*. San Francisco, Sierra Club Books
- Henderson, H. (1996) *Building a Win-Win World: Life Beyond Global Economic Warfare*. San Francisco, Berrett-Koehler Publishers
- Mander, J and Goldsmith, E.(eds) (1996) *The Case Against the Global Economy and For a Turn Toward the Local*. San Francisco, Sierra Club Books
- Martin, H.P. & Schuman, H. (1996) *The Global Trap: Globalisation and the Assault on Democracy and Prosperity*. London, Zed Books
- Rodrick, D.(1997) *Has Globalisation Gone Too Far?* Washington, Institute for International Economics

#### Свободна търговия, развитие и околна среда

- Beder, S. (1997) *Global Spin: The Corporate Assault on the Environment*. Dartington, Green Books
- Bhagwati, J. (1998) *Protectionism*. Cambridge, Massachusettes, The MIT Press
- Bhaskar, V. & Glyn, A. (1995) *The North, The South and the Environ-*

- ment: *Ecological Constraints and the Global Economy*. London, Earthscan
- Carley, M & Spapens, P. (1998) *Sharing the World: Sustainable Living and Global Equity in the 21st Century*. London, Earthscan
  - Caufield, C. (1996) *Masters of Illusion: The World Bank and the Poverty of Nations*. London, Macmillan
  - Chossudovsky, M. (1997) *The Globalisation of Poverty: Impacts of IMF and World Bank Reforms*. Penang, Malaysia, Third World Network
  - Collins, J. and Lear, J. (1996) *Free Market Miracle or Myth? Chile's Neo-Liberal Experiment*. The Ecologist, 26 (4): 156-166
  - Douthwaite, R. (1992) *The Growth Illusion: How Economic Growth Has Enriched the Few, Impoverished the Many, and Endangered the Planet*. Bideford, Devon, Green Books
  - Gray, H. P. (1985) *Free Trade or Protection? A Pragmatic Analysis*. London, Macmillan
  - Greider, W. (1997) *One World Ready or Not: The Manic Logic of Global Capitalism*. London, Penguin Books Ltd.
  - French, H. F. (1998) 'Assessing Private Capital Flows to Developing Countries' in Brown, L.R. (ed) (1998) *State of the World 1998: A Worldwatch Institute Report on Progress Towards a Sustainable Society*. London, Earthscan
  - Jackson, J. H. (1998) *The World Trade Organisation: Constitution and Jurisprudence*. London, Royal Institute of International Affairs
  - Jacobs, M. (ed). (1996) *The Politics of the Real World*. London, Earthscan,
  - Jepma, C. J., Jager, H. and Kamphuis, E. (1996) *Introduction to International Economics*. London, Longman
  - Korten, D. (1995) *When Corporations Rule the World*. London, Earthscan
  - Krugman, P. (1996) *Pop Internationalism*. Cambridge, Massachusetts, The MIT Press
  - Lang, T. and Hines, C. (1993) *The New Protectionism: Protecting the Future Against Free Trade*, London, Earthscan
  - Lanjouw, G. J. (1995) *International Trade Institutions*. London, Longman
  - McCord, N. (1970) *Free Trade: Theory and Practice from Adam Smith to Keynes*,. Newton Abbott, Devon, David and Charles Ltd.
  - Mishan, E. J. (1993) *The Costs of Economic Growth*, London, Weidenfeld and Nicholson
  - Repetto, R. (1994) *Trade and Sustainable Development: A Report for UNEP by Robert Repetto of WRI*. New York, United Nations Environment Programme (UNEP)
  - TWN. (1994) *The World Trade Organisation: Trade and Environment*

*Position Paper of the Third World Network*. Penang, Malaysia, Third World Network

## ИНТЕРНЕТ-ИЗТОЧНИЦИ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА

### Граждански / обществени организации

- Corporate Europe Observatory  
<http://www.xs4all.nl/~ceo/>
- Fairtrade Foundation  
<http://www.fairtrade.org.uk/>
- Friends of the Earth the Citizens' Guide to Trade, Environment and Sustainability  
[http://www.foei.org/activist\\_guide/tradeweb/index.htm](http://www.foei.org/activist_guide/tradeweb/index.htm)
- Third World Network  
<http://www.twinside.org.sg/>
- World Development Movement  
<http://www.wdm.org.uk/>

### НПО за свободна търговия

- The Adam Smith Institute  
<http://www.adamsmith.org.uk/>
- Cato Centre for Trade Policy Studies  
<http://www.freetrade.org/>

### Общи

- Center for International Development at Harvard University - представя информация и изследвания по международна търговска политика  
<http://www.cid.harvard.edu/cidtrade/>
- Линкове за международно търговско законодателство  
<http://www.stcl.edu/currents/tradelawlinks.html>

### Международни институции

- United Nations Commission on Sustainable Development (UNCSD)  
<http://www.un.org/esa/sustdev/csd.htm>
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)

<http://www.unctad.org>  
 •United Nations Development Programme (UNDP)  
<http://www.undp.org/>  
 •World Business Council for Sustainable Development  
<http://www.wbcsd.ch/>  
 •The World Trade Organisation  
<http://www.wto.org/>

## ЗА АВТОРИТЕ

**Джон, лорд Алдърдайс (*John, Lord Alderdice*)**, се включва в Северноирландската Партия на алианса в през 1978 г. След девет години става лидер на партията и с нея участва в многопартийните преговори. Постига подписване на договора, известен като "Споразумението от добрия петък". Участва в мирния процес и получава (1999) наградата за храброст "Кенеди". Той е заместник-председател на Партията на европейските либералдемократи (*ELDR*) и е председател на парламента на Северна Ирландия.

**Лоун Дубкиар (*Lone Dybkjaer*)**, член на Европейския парламент, е координатор на *ELDR* в Комитета за правата на жените и равните възможности. Тя е първи заместник-председател на Комитета за развитие и сътрудничество (*ACP*) на ЕС. Член е на Бюрото на европейските либералдемократи. След като е избрана (1973 - 77 и 1979 - 94) в датския парламент, е била председател (1988 - 90) на парламентарния Комитет по енергетика и министър на околната среда.

**Пер Естеве (*Pere Esteve*)**, член на Европейския парламент, е избран там за първи път през 1999 г. и заседава с *ELDR*. Член е на парламентарния Комитет по външна политика, човешки права, обща политика по сигурност и отбрана. След като влиза в политиката, присъединявайки се през 1976 г. към *Convergencia Democrática de Catalunya (CDC)*, става член на Каталонския парламент, генерален секретар и говорител на *CDC*, става водач на листата на *CIU* в изборите за Европейски парламент през 1999 г.

**Д-р Вернер Хойер (*Dr. Werner Hoyer*)**, депутат в германския Бундестаг, е дългогодишен член на *ELDR*, издигайки се до неин председател през септември 2000 г. От 1972 г. е активен член на германската Свободна демократическа партия (*FDP*), а от 1987 г. е депутат в германския Бундестаг. Между 1993 и 1994 г. е бил генерален секретар на СвДП. По време на своя мандат (1994 - 98) като държавен министър на външните работи той е един от архитектите на Амстердамския договор на ЕС.

**Ан Йенсен (Anne Jensen)**, член на Европейския парламент, е член на неговия Комитет по бюджета. Започва първия си мандат като евродепутат през 1999 г. в групата на *ELDR*. Председател е на датската Федерация на работодателите (1994 - 96), след което поема поста главен редактор на датския вестник *Berlingske Tidende* (1996-98). За девет години, между 1985 и 1994 г., Ан Йенсен е била и главен икономист на *Unibank/Privatbank*.

**Сесилия Малмстрьом (Cecilia Malstroem)**, член на Европейския парламент, е лидер на шведската Либерална партия (*Folkpartiet liberalerna*) в Европейския парламент. Член е на Бюрото *ELDR* и заседава в парламентарния Комитет по конституционни въпроси. Избрана е за член на Европейския парламент през 1999 г., преди което е била ръководна фигура в организирането кампанията на либералите при референдума за членство на Швеция в ЕС през 1994 г. Била е лектор по политически науки в Университета в Гьотеборг. От 1998 г. е и член на Западно-шведската регионална асамблея.

**Анеми Нейтс-Ойтебрук (Annemie Neyts-Uyttebroek)** белгийски държавен министър, отговарящ за селското стопанство и външната търговия. От 1999 г. е президент на Либералния интернационал. Тя е първата (и единствена) жена, станала лидер на своята партия - Фламандска либерална партия (*VLD*) - между 1985 и 1989 г. Има последователни мандати в Камарата на представителите и в Европейския парламент.

**Лузевиз ван дер Лан (Luisewies van der Laan)**, член на Европейския парламент, е лидер на делегацията на "Демократи-66" (*D66*) в Европейския парламент и е заместник-председател на парламентарния Комитет по бюджетен контрол. Член е и на Комитета за права на жените и за равни възможности. През февруари 1999 г. е избрана да оглави листата на D66 в изборите за Европейски парламент. Преди това е заемала различни постове в Европейската комисия - в кабинета на еврокомисаря Ван ден Брук (1995 - 97) и като негов говорител (1997 - 99).

**Греъм Уотсън (Graham Watson)**, член на Европейския парламент, е лидер на либералдемократите от Обединеното кралство в Европейския парламент и е председател на парламентарния Комитет за граждански права и свободи, правосъдие и вътрешни работи. Активен от 1972 г. в либералната политика, той е бил генерален секретар на международното Либерално младежко движение и шеф на частния кабинет на лидера на британските

либерали сър Дейвид Стийл. Трудовете, върху които е работил, включват *Liberals in the North-South Dialogue* ("Либералите в диалога Север-Юг"), FNS, 1980 и *To the Power of Ten* ("За могъществото на десетте"), *Centre for Reform*, 2000.

**Ян-Кийс Уибенга (Jan-Kees Wienega)**, член на Европейския парламент, е бил избран за първи път в Европейския парламент през 1994 г. и понастоящем е един от заместник-председателите му. Той е и член на Бюрото на *ELDR* и заседава в парламентарния Комитет за граждански права и свободи, правосъдие и вътрешни работи. Бил е заместник-председател на Холандската либерална младежка организация от 1969 до 1971 г., а след това става президент на световната Федерация на либералната и радикална младеж (*FLRY*). Участва в холандския Сенат и Камарата на представителите между 1977-1994 г.

*Разпространява се безплатно*